

Κεφάλαιο 2

Κάτοικος Αθηνών (1947-1977)

Κατά τη διάρκεια όλης αυτής της περιόδου των τριάντα ετών είχα ως βασική έδρα την Αθήνα. Απουσίασα, όμως, για αρκετό χρονικό διάστημα δύο φορές, την πρώτη όταν πήγα στο στρατό (1953-1955) και τη δεύτερη όταν πήγα για προχωρημένες σπουδές στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (1961-1964).

Έτσι, τα θέματα του παρόντος κεφαλαίου είναι: η φοίτησή μου στο Γυμνάσιο στην Αθήνα, οι σπουδές μου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, η στρατιωτική μου θητεία, η υπηρεσία μου στο Εργαστήριο Σεισμολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, η υπηρεσία μου στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο του Αστεροσκοπείου Αθηνών, η ζωή μου στις ΗΠΑ, οι φίλοι μου στην Αθήνα, ο γάμος μου, οι συγγενείς μου και τα εξωεπιστημονικά ενδιαφέροντά μου.

Εργαζόμενος μαθητής στην Αθήνα (1947-1951)

Στην Αθήνα έμεινα στην οδό Ισμήνης 29 στον Κολωνό στο σπίτι της θείας μου Αριστέας. Σε δύο δωμάτια και μία κουζίνα μέναμε 12 άτομα: Η θεία μου η Αριστεά με τον άνδρα της το Φώτη Τουρναβίτη και τα δύο παιδιά τους, το Φώντα και την Κούλα, τα πέντε αδέρφια μου και εγώ (μόνο ο Χαράλαμπος ήταν στο χωριό με τους γονείς μου και ήρθε μετά στην Αθήνα), ο ξάδελφός μου ο Γιάννης Παπαζάχος και ο ξάδελφός μου ο Νίκος Μαντέλας, γιος της αδερφής του πατέρα μου Ελισάβετ. Όλα τα παιδιά δουλεύαμε (μανάβηδες, μικροπωλητές κ.λπ.), ενώ παράλληλα πηγαίναμε στο Γυμνάσιο.

Ο θείος μας, ο Φώτης Τουρναβίτης, ήταν ένας διανοούμενος άνθρωπος, ο οποίος υπήρξε ο καταλύτης ώστε να γίνονται στο σπίτι συνεχώς ενδιαφέρουσες συζητήσεις για διάφορα πολιτικά, κοινωνικά, ιστορικά και επιστημονικά θέματα, στα οποία συμμετείχαμε όλοι δημιουργώντας έτσι ένα ευχάριστο πνευματικό περιβάλλον. Θυμάμαι π.χ. τις συζητήσεις που κάναμε για ένα δημοσίευμα με τίτλο «Αριστοτέλης, ο μεγάλος Εγκυλοπαιδιστής».

Ο θείος μας, ο Φώτης, ήταν και ο επίσημος κηδεμόνας μας (επισκεπτόταν συχνά τα σχολεία μας, μιλούσε με τους καθηγητές και ενημερωνόταν για την επίδοσή μας). Αυτό είχε ως συνέπεια όλα τα αγόρια και η εξαδέλφη μου η Κούλα να τελειώσουμε το γυμνάσιο και εγώ το πανεπιστήμιο (Φυσικό), ο ξάδελφός μου ο Γιάννης να γίνει δικηγόρος, ο αδελφός μου ο Νίκος να πάρει πτυχίο από το Πάντειο πανεπιστήμιο και ο ξάδελφός μου ο Φώντας να γίνει Πολιτικός Μηχανικός.

Έτσι, η ζωή μας στην οδό Ισμήνης 29 κατά την περίοδο 1947-1951 ήταν ενδιαφέρουσα και πνευματικά δημιουργική. Όμως, είχαμε ένα μεγάλο πρόβλημα, γιατί ήμασταν αριστεροί και τότε, που ο εμφύλιος πόλεμος βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη, η αστυνομία μας ενοχλούσε συνεχώς (καλώντας μας χωρίς λόγο στο 15ο αστυνομικό τμήμα κ.λπ.). Βρισκόμασταν σε διαρκή ανησυχία, γιατί τα στρατοδικεία καταδίκαζαν συνεχώς αριστερούς. Ένα πρωί στις 6 ήρθαν τρεις αστυνομικοί, πήραν την αδελφή μου τη Μαριάνθη και τη φυλάκισαν επί 40 μέρες.

Μετά την άφιξή μου στην Αθήνα πήγαινα κάθε μέρα στο λυσοιατρείο στο Βοτανικό και έκανα αντιλυσσικές ενέσεις επί είκοσι μέρες. Οι γιατροί μου απαγόρευαν να φάω παγωτό και να πιω μπύρα επί ένα έτος. Δεν είχα δοκιμάσει μέχρι τότε στη ζωή μου μπύρα και όταν μου επετράπη να δοκιμάσω βρήκα ότι δεν ήταν και τίποτα σπουδαίο. Ουδέποτε μου άρεσε η μπύρα, αλλά ούτε τα άλλα αλκοολούχα ποτά.

Στην Αθήνα το 1999. Με το συμμαθητή μου στο 4ο γυμνάσιο Αθηνών (1947-1950) και από τότε φίλο μου Βαγγέλη Γιαννόπουλο. Στο μέσον η γυναίκα του Σταυρούλα, η κόρη του Αντωνία και δεξιά η Κατερίνα.

Έπρεπε βέβαια να συνεχίσω το σχολείο σε γυμνάσιο στην Αθήνα αλλά, λόγω της ανώμαλης κατάστασης που δημιούργησε ο εμφύλιος πόλεμος, δεν είχα κανένα χαρτί για τη μέχρι τότε φοίτησή μου στο γυμνάσιο της Φουρνάς. Γι' αυτό, πήγαμε στην Επιθεώρηση (υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας που βρισκόταν στην οδό Αιόλου) με τα αδέρφια μου Νίκο και Λάμπρο. Μετά από προσπάθειες ημερών, με παρέπεμψαν στο 4ο ημερήσιο γυμνάσιο Αθηνών (Μέτωνος 5, πάροδος της οδού Πειραιώς) για να εξεταστώ και να τοποθετηθώ στην αντίστοιχη με τις γνώσεις μου τάξη. Ο γυμνασιάρχης είχε αρχικά αντιρρήσεις και λογομάχησε με τα αδέρφια μου. Αποφάσισε τελικά να εξεταστώ σε ένα κύριο μάθημα και ανάλογα με την απόδοσή μου να εξεταστώ στα μαθήματα μιας τάξης (της πρώτης ή της δεύτερης) και σύμφωνα με το τελικό αποτέλεσμα να τοποθετηθώ στην αντίστοιχη τάξη. Εδώ πάλι η τύχη ήρθε με το μέρος μου. Ο γυμνασιάρχης έδωσε εντολή στον καθηγητή των μαθηματικών (Χρονόπουλο) να μου βάλει τρία δύσκολα προβλήματα αριθμητικής από την ύλη της δεύτερης τάξης. Αυτός με έβαλε να καθίσω σε ένα θρανίο στην άκρη μιας μεγάλης αίθουσας και μου υπαγόρευσε τα προβλήματα. Τα έλυσα και τα τρία γρήγορα και ο καθηγητής τα κοίταξε και εντυπωσιάστηκε. Με πήγε αμέσως στο γυμνασιάρχη, ο οποίος αποφάσισε να εξεταστώ μόνο στη ζωολογία. Μου έβαλαν να γράψω με μόνο θέμα «το πρόβατο» και με τοποθέτησαν στην τρίτη τάξη του γυμνασίου.

Στο γυμνάσιο στην Αθήνα τα πήγα καλά στα μαθήματα. Γνώρισα παιδιά με διαφορετική ψυχολογία από τα παιδιά του χωριού και έκανα καλούς φίλους με ορισμένους από τους οποίους επικοινωνώ τηλεφωνικά ακόμα, όπως είναι οι Βαγγέλης Γιαννόπουλος, Δημήτρης Χαροκόπος, Γιώργος Μαδούρος και Βαγγέλης Σαββάκης.

Συνέβη, όμως, το εξής γεγονός την πρώτη χρονιά όταν φοιτούσα στο 4ο γυμνάσιο. Έτρεχα στο διάδρομο όταν ένας συμμαθητής μου, μου έβαλε τρικλοποδιά και έπεσα. Σηκώθηκα και προσπάθησα να διαμαρτυρηθώ. Τότε, ο συμμαθητής μου άρχισε να με βρίζει και να ισχυρίζεται ψευδώς ότι εγώ του έβαλα τρικλοποδιά. Δεν αρκέστηκε σ' αυτό και πήγε στο γραφείο του υποδιευθυντή του σχολείου (στον Παπαδόπουλο, που ήταν θείος του Δ. Χαροκόπου) και με «κατήγγειλε». Ο Παπαδόπουλος αφού άκουσε και εμένα έδωσε ένα χαστούκι στο συμμαθητή μου και του είπε ότι «ο Παπαζάχος είναι από χωριό και δε λέει ψέματα». Όταν έφυγε ο συμμαθητής μου, ο υποδιευθυντής μου είπε: «τέτοιες συμπεριφορές θα συναντήσεις πολλές στη ζωή σου». Θυμήθηκα πολλές φορές τα λόγια του καθηγητή μου, αλλά δεν μπορούσα να φανταστώ ότι το ψέμα θα κυριαρχούσε στη σύγχρονη ζωή. Θεωρώ ότι το ψέμα αποτελεί κοινωνική μάλιστα, γιατί είναι ευρύτατα διαδεδομένο, αφού συνυπάρχει με όλα τα άλλα ανθρώπινα ελαττώματα και αποτελεί βασικό τρόπο απόκρυψης αδικιών και εγκλημάτων.

Εργαζόμουν τα απογεύματα με τα αδέρφια μου το Νίκο και το Λάμπρο και με τον ξάδελφό μου Γιάννη και τα πρωινά πήγαινα σχολείο. Αρχικά ήμασταν πλανόδιοι μανάβηδες με το Νίκο και το Λάμπρο και μετά υπάλληλοι σε κρεοπωλείο με το Λάμπρο. Αργότερα με το Νίκο, το Λάμπρο και το Γιάννη τον εξάδελφό μας νοικιάσαμε το μπαρ στον κινηματογράφο «Αττικόν» στην Κυψέλη και την επόμενη χρονιά στον κινηματογράφο «Άνεσις» στους Αμπελοκήπους.

Για τη ζωή μας στην οδό Ισμήνης 29 στον Κολωνό, ο αδελφός μου Λάμπρος Παπαζάχος έγραψε και δημοσίευσε το 1994 το ακόλουθο ποίημα:

ΙΣΜΗΝΗΣ 29

Ισμήνης στο είκοσι εννιά σε δυάρι άτομα εννιά,
σαν στιβαγμένοι,
γινόμασταν και πιο πολλά διαβάζαμε μέχρι αργά
οι προκομένοι.
Τα χρόνια ας ήτανε θολά τα καλαμπούρια μας τρελά
πλάκες και γέλια,
άλλοι σκαρώναν ζαβολιές και άλλοι φροντίδες για δουλειές
με κάποια αφέλεια.
Το λέγαν όλοι και συχνά πως και τη φτώχεια τη νικά
ο επιμένων,
σ' ένα δυαράκι ανεκτικό για όλους κέντρο βολικό
διερχομένων.
Φωλιάζανε και ασθενείς των συγγενών οι συγγενείς
γνωστοί και ξένοι,
κι όλοι θυμόμαστε κλεφτά μελέτης χρόνια τα καυτά
οι ζαλισμένοι.
Κι έλεγε η μάνα μου, οι καλοί χίλιοι χωράν και πιο πολλοί
στο φτωχικό μας,
και ήρθαν όλα βολικά έβγαλε άτομα σωστά
το σπιτικό μας.
Στης Πλάκας τις ανηφοριές δουλειές του ποδαριού βαριές
στις μνήμες φέραν,
ο αγώνας μας πολύ σκληρός ο ύπνος πάντα λιγιστός
πολλά προσφέραν.
Στο Σινεμά στην Άνεση δουλίτσα χωρίς άνεση
διπλά τα χάλια,
πολλά ποτήρια σπάγαμε πάστες, ποτά πουλάγαμε
γλυκά, στραγάλια.
Έτσι καλοπερνάγαμε διπλές δουλειές αλλάζαμε
με ευκαιρία,
μεσάνυχτα Αμπελόκηποι στον Κολωνό κατάκοποι
πεζοπορία.
Πάντα θα βλέπω στον καιρό είκοσι εννιά τον αριθμό
με τα τρωτά μας,
με τους αγώνες τους σκληρούς βρήκανε δρόμους λατρευτούς
τα ιδανικά μας.

Την τελευταία χρονιά έφυγα από το 4ο ημερήσιο γυμνάσιο και πήγα στο 9ο μικτό νυχτερινό, στην οδό Σεπολιών, για να έχω περισσότερο χρόνο να διαβάσω, ώστε να δώσω εισαγωγικές εξετάσεις στο πανεπιστήμιο. Σ' αυτό το νυχτερινό γυμνάσιο φοιτούσε ο αδελφός μου Χαράλαμπος. Είχαμε εν τω μεταξύ φύγει από το σπίτι της θείας μου και νοικιάσαμε δικό μας σπίτι (στον Κολωνό κοντά στον Άγιο Κωνσταντίνο), όπου ήρθαν από το χωριό και οι γονείς μας.

Τελείωσα το νυχτερινό γυμνάσιο το 1951 και έδωσα αμέσως εισαγωγικές εξετάσεις στο Φυσικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών και πέρασα. Σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου ήμουν εξαιρετικά πειθαρχημένος (π.χ. κατά τα έξι χρόνια στο γυμνάσιο δεν έκανα ούτε μία απουσία).

Όταν μπήκα στο πανεπιστήμιο η χαρά των συγγενών μου ήταν μεγάλη. Αποτελεί αρετή των Ελλήνων η χαρά τους για την πρόοδο των συγγενών τους. Μεγαλύτερή τους όμως αρετή είναι η έντονη επιθυμία τους να σπουδάζουν τα παιδιά και να εκτιμούν τη μόρφωση.

Κατά τη μακρόχρονη διαμονή μου στην Αθήνα και αργότερα στη Θεσσαλονίκη γνώρισα πολλούς εγγράμματους και μη ανθρώπους. Διαπίστωσα βέβαια τις μεγαλύτερες δεξιότητες των εγγράμματων στην ειδικότητά τους, δεν βεβαιώθηκα όμως ότι οι σπουδές τους συνέβαλαν ουσιαστικά στη βελτίωση του χαρακτήρα τους σε σχέση με τους απλούς μη εγγράμματους ανθρώπους που γνώρισα στο χωριό και στην πόλη. Αυτό δείχνει ότι οι σπουδές σ' όλες τις βαθμίδες πρέπει να συνοδεύονται από τέτοιου είδους παιδεία, ώστε ουσιαστικά να βελτιώνεται ο χαρακτήρας των σπουδαστών.

Εργαζόμενος φοιτητής στην Αθήνα (1951-1953)

Παρότι πέρασα στο Φυσικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1951 και το όνομά μου ήταν στον κατάλογο των επιτυχόντων που ανακοίνωσε η Φυσικομαθηματική Σχολή, στη Γραμματεία της Σχολής δεν δεχόταν την αίτησή μου, γιατί δεν είχε έρθει το «Πιστοποιητικό Κοινωνικών Φρονημάτων». Το πιστοποιητικό αυτό θα ερχόταν από την «επιτροπή νομιμοφροσύνης» του Σμοκόβου, η οποία σκοπίμως δεν το έστειλε γιατί η μη αποστολή σήμαινε αρνητική πολιτική τοποθέτησή μου. Έκανα τότε μια από τις σωστές εκτιμήσεις μου που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξή μου. Είπα στον πατέρα μου και πήγε στον πρόεδρο της Κοινότητας Λουτροπηγής (Σμοκόβου), στο Θωμά Κατσαρό, να του ζητήσει να στείλει ένα έντυπο της Κοινότητας που να έχει ημερομηνία και την υπογραφή του (γιατί όλα τα πιστοποιητικά νομιμοφροσύνης τα συνέτασσε η επιτροπή αλλά τα υπέγραφε ο πρόεδρος) και να γράφει επάνω τη λέξη «ουδέν» χωρίς να ρωτήσει την «επιτροπή νομιμοφροσύνης». Μια από τις επόμενες φορές που πήγα στη Σχολή ο γραμματέας (Κελάρης) μου είπε ότι ήρθε το χαρτί και μου έδωσε όλο το φάκελο να τον πάω στο γραφείο του Πρύτανη να υπογράψει. Έτσι και έγινε. Άνοιξα το φάκελο και είδα ότι ο Πρόεδρος είχε γράψει μόνος του θετικά για μένα στοιχεία.

Στην Αθήνα το 1952. Στο πανεπιστήμιο Αθηνών με τους συμφοιτητές μου. Διακρίνω στην πρώτη σειρά τον Κώστα Κορολή (μέσον) και στη δεύτερη σειρά από αριστερά: τον Σπύρο Παπαγεωργίου (πρώτος), τον Κώστα Μπουλοχέρη (δεύτερος), το Μαγουλά (τρίτος), τον Καρύδη (τέταρτος) και τον Αριστείδη Σικαλιά (έκτος).

Στο πανεπιστήμιο πήγα πολύ καλά, παρότι εργαζόμουν συγχρόνως. Στο πρώτο έτος πήρα υψηλούς βαθμούς (10 στην ανώτερη άλγεβρα, 9 στη φυσική κ.λπ.), αλλά στρατεύθηκα αμέσως μετά το πρώτο έτος.

Κατά τη φοίτησή μου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όταν σπούδαζα Φυσική, μαζευόμασταν οι συμφοιτητές στα σπίτια μας (σε διάφορες συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά), όπου διαβάζαμε και συζητούσαμε για τα μαθήματα και για άλλα θέματα. Θυμάμαι με συγκίνηση αυτές τις συναντήσεις και πολλά γεγονότα αυτής της περιόδου (1955-1958). Συχνότερα μαζευόμασταν στο σπίτι του φίλου μου Πάνου Ντόβα που ήταν κοντά στον κινηματογράφο «Περοκέ». Εκεί μας περιποιόταν η κυρία Παρασκευούλα, μητέρα του Πάνου (και αδελφή του Παπαπάνου, Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου Παιδείας). Μια μέρα μας προσέφερε ένα πολύ νόστιμο και μεγάλο γλυκό που τότε άρχισαν να το κάνουν τα ζαχαροπλαστεία και το πουλούσαν σε μία μεγάλη κούπα. Μας είπε τότε η κυρία Βούλα ότι το γλυκό το έλεγαν «προφιτερόλ». Στο σπίτι του Πάνου κάναμε και πειράματα και καίγαμε συχνά τα φώτα όλης της γειτονιάς. Γι' αυτό οι άνθρωποι της ΔΕΗ έψαχναν για τον ένοχο. Τον βρήκαν, όμως, γιατί μια φορά η γιαγιά τού Πάνου μού φώναξε από μακριά: Βασίλη, δεν ξέρουν ότι εμείς τα καίμε!

Στο στρατό (1953-1955)

Διέκοψα τις σπουδές μου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1953 γιατί έπρεπε να υπηρετήσω τη στρατιωτική μου θητεία. Μέχρι τότε δεν έδιναν αναβολή στο στρατό λόγω σπουδών και μάλιστα η δική μου ηλικία ήταν η τελευταία που δεν είχε αυτό το προνόμιο.

Έκανα τη βασική μου εκπαίδευση στην Κόρινθο και την εκπαίδευση ειδίκευσης στο ΣΥΠ (Σώμα Υλικού Πολέμου) στο Γουδί. Από εκεί αποσπάστηκα στο Γραφείο Γ4 της 7ης μεραρχίας (διοικητής της μεραρχίας ήταν ο γνωστός στρατηγός Νικολόπουλος, ο οποίος συμμετείχε στην προσπάθεια διάλυσης της παραστρατιωτικής ακροδεξιάς οργάνωσης ΙΔΕΑ), που είχε την έδρα της στην Κάτω Κηφισιά Αττικής. Διευθυντής του γραφείου Γ4 ήταν ο συνταγματάρχης Γεώργιος Αργύρης και υπηρετούσαν στην ίδια στρατιωτική μονάδα ο λοχαγός Βασίλης Μπατίλας (από τη Θεσσαλονίκη) και ο υπολοχαγός Παναγιώτης Καραμανώλης (από την Αθήνα) καθώς και άλλοι μικρότερου βαθμού αξιωματικοί, οπλίτες και πολιτικοί υπάλληλοι.

Στο Γ4 μου ανατέθηκε η διαχείριση και η κατανομή του υλικού (ρουχισμός, άρβυλα κ.λπ.) στις μονάδες της μεραρχίας, εργασία εντελώς άγνωστη σ' εμένα. Γι' αυτό έπεσα με τα μούτρα στη δουλειά, τα πήγα πολύ καλά και ανέπτυξα άριστες σχέσεις με τους προϊσταμένους και τους συναδέλφους μου στη μονάδα. Ήταν μια ακόμα φορά στη ζωή μου που βεβαιώθηκα ότι η εργατικότητα είναι αρετή που αποκτάται και σου δίνει ηθική υπόσταση. Έμαθα επίσης κατά την υπηρεσία αυτή να συντάσσω επίσημα έγγραφα και γι' αυτό ο συνταγματάρχης και ο λοχαγός μού ανέθεσαν να συντάσσω τα έγγραφα της μονάδας. Αυτό μου φάνηκε εξαιρετικά χρήσιμο όταν αργότερα ανέλαβα διοικητικές θέσεις.

Στην Κάτω Κηφισιά το 1954. Έξω από το γραφείο Γ4 της 7ης μεραρχίας. Από αριστερά, καθιστοί: Βαγγέλης Σίμος και Νώντας Κατσορίδας, όρθιοι: Θανάσης Κωτήρας, Βασίλης Παπαζάχος, Σπύρος Κωνσταντινίδης και Γιώργος Λομβαρδάς.

Στο Γ4 γνώρισα αξιόλογους ανθρώπους, όπως θα αναφέρω παρακάτω. Μεταξύ αυτών είναι ο Επαμεινώνδας Κατσορίδας, ο οποίος δεν ήταν στρατιωτικός, αλλά υπηρετούσε ως υπάλληλος στο στρατό. Έλαβα το 2007 απ' αυτόν ανάτυπο της εφημερίδας «Λιμνιώτικη Φωνή» που εκδίδει η Ένωση Λιμνίων Ευβοίας όπου δημοσίευσε σχετικό συγκινητικό σχόλιο γι' αυτούς που υπηρετήσαμε στο Γ4. Πρόσφατα μου έστειλε ένα αξιόλογο βιβλίο του με τίτλο «Βιώματα και Εμπειρίες ενός Ακομμάτιστου Υπαλλήλου», (εκδ. 2008) το οποίο διάβασα με πολύ ενδιαφέρον. Στη σελίδα 100 του βιβλίου του είναι η φωτογραφία της προηγούμενης εικόνας.

Όταν ήρθε το χαρτί της απόλυσής μου από το στρατό και τους αποχαιρέτησα, ο Διευθυντής του Γ4 μου έδωσε το ακόλουθο έγγραφο:

«VII Μεραρχία / Γ4

Ευαρέσκεια

Εις τον στρατιώτην Παπαζάχον Βασίλειον εκφράζω την πλήρη ευαρέσκειά μου διά την επί 18 μηνον υπό τας αμέσους διαταγάς μου εκτέλεσιν μετά ζήλου και προθυμίας της ανατεθείσης αυτού υπηρεσίας.

Ούτος διακρίνεται δια το ήθος του, ειλικρίνειαν, τιμιότητα, σεμνότητα, εργατικότητα και ορθήν κρίσιν.

Εύχομαι εις αυτόν ολοψύχως καλήν σταδιοδρομίαν και πρόοδον εις τον ιδιωτικό του βίον.

Σ.Ψ.Γ. 915 τη 20.1.1955

Αργύρης Γεώργιος

Συν/ρχης – Δ/ντής»

Έκτακτος βοηθός στο Εργαστήριο Σεισμολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (1955-1956)

Όταν απολύθηκα από το στρατό, συνέχισα τις σπουδές μου στο Φυσικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά έπρεπε παράλληλα να δουλεύω για να βγάλω τα προς το ζην. Σκέφτηκα τότε ότι, αντί να κάνω μια δουλειά σαν τις προηγούμενες, θα ήταν καλό να εργαστώ στο αντικείμενο της επιστήμης μου (φυσική) και κατά προτίμηση στο πανεπιστήμιο.

Είδα μαζί με το συμφοιτητή μου Δημήτρη Ματσούκα μία ανακοίνωση στην είσοδο του κτιρίου του Χημείου, όπου αναγραφόταν ότι το Εργαστήριο Σεισμολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών ζητούσε έκτακτο βοηθό. Ο Δημήτρης μου είπε ότι έχουν ήδη αποφασίσει ποιον θα πάρουν και την ανακοίνωση την έβγαλαν για τυπικούς λόγους. Μου είπε μάλιστα το όνομα αυτού που θα προσλάβουν. Όμως, εγώ ρώτησα και έμαθα ότι αυτός του οποίου το όνομα μου είπε ο Δημήτρης έφυγε για την Αμερική. Γι' αυτό την άλλη μέρα το πρωί πήγα στο Εργαστήριο Σεισμολογίας (Μασσαλίας 4) και είδα τον τότε καθηγητή της Σεισμολογίας Άγγελο Γαλανόπουλο. Αυτός με άκουσε προσεκτικά και μου είπε να περιμένω απ' έξω. Τηλεφώνησε στον γραμματέα της Σχολής (στον Κελάρη), ο οποίος τον πληροφόρησε για την υψηλή βαθμολογία που είχα σ' όλα τα μαθήματα που πέρασα μέχρι τότε. Με φώναξε μετά ο Γαλανόπουλος και μου είπε ότι είναι και δύο άλλοι συμφοιτητές μου υποψήφιοι για τη θέση (ο Μαγουλάς και ο Ναθαναήλ) και ότι εγώ έχω τους καλύτερους βαθμούς. Πρόσθεσε, όμως, ότι θα εκπαιδευτούμε και οι τρεις επί ένα μήνα στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο του Αστεροσκοπείου Αθηνών στην ανάλυση σειсмоγραμμάτων, θα εξεταστούμε μετά γραπτώς και θα κριθούμε με βάση τη γραπτή εξέταση, αλλά θα ληφθεί υπόψη και η βαθμολογία μας στο πανεπιστήμιο. Έτσι και έγινε.

Στην Αθήνα το 1960. Με το συντοπίτη και φίλο μου σκηνοθέτη Γάσο Λέρτα.

Κατά την εξέταση έδωσε για ανάλυση στον καθένα μας από ένα σεισμόγραμμα που αφορούσαν στον ίδιο σεισμό και μας ζητούσε να βρούμε την απόσταση του επίκεντρου του από το Αστεροσκοπείο Αθηνών. Παραδώσαμε τα τρία χαρτιά της ανάλυσης στον καθηγητή Γαλανόπουλο, ο οποίος τα συνέκρινε με την ανάλυση που είχε ήδη κάνει για τον ίδιο σεισμό ο σεισμολόγος του Γεωδυναμικού Γκίκας και διαπίστωσε ότι εγώ είχα βρει απόσταση (410 km) σε καλύτερη συμφωνία με αυτήν που είχε βρει ο Γκίκας (πρόκειται για ένα σεισμό μεγέθους 6,9 που έγινε ανατολικά της Ρόδου το 1926).

Έτσι, στις 5 Οκτωβρίου 1955 προσλήφθηκα ως έκτακτος βοηθός στο Εργαστήριο. Εκεί αναβάθμισα τις ήδη υπάρχουσες Εργαστηριακές Ασκήσεις Σεισμολογίας και Εφαρμοσμένης Γεωφυσικής, πρόσθεσα νέες ασκήσεις, έγραψα ένα σχετικό εγχειρίδιο προς διευκόλυνση των φοιτητών και ασκούσα τους φοιτητές (του Φυσικού Τμήματος και του Φυσιογνωστικού Τμήματος) στα εργαστήρια. Παράλληλα εργαζόμουν στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο στην ανάλυση σειсмоγραμμάτων και συνέχιζα τις σπουδές μου στο Φυσικό Τμήμα.

Η εργασία μου αυτή άρεσε στον καθηγητή Γαλανόπουλο και γι' αυτό με πρότεινε και διορίσθηκα μόνιμος βοηθός στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο του Αστεροσκοπείου Αθηνών.

Στο Αστεροσκοπείο Αθηνών το 1960. Με τους συναδέλφους και φίλους μου Παναγιώτη Κομνηνάκη (δεξιά) και Γιάννη Αβδελίδη (μέσον).

Μόνιμος βοηθός στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο του Αστεροσκοπείου Αθηνών (1956-1961)

Εργάστηκα ως μόνιμος βοηθός μέχρι το 1961, όταν πήρα το διδακτορικό μου, και έγινα επιμελητής. Κατά το διάστημα αυτό (1956-1961) δούλεψα σκληρά γιατί: α) δούλεψα στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο και ανέλψα μόνος μου όλα τα σειсмоγράμματα των σεισμών που έγιναν κατά την περίοδο αυτή, που ήταν μια περίοδος έντονης σεισμικής δράσης (μεταξύ 1953 και 1957 έγιναν πάρα πολλοί σεισμοί στην Ελλάδα και πέντε απ' αυτούς ήταν μεγαλύτεροι των 7 Ρίχτερ), β) δίδασκα τα απογεύματα τις εργαστηριακές ασκήσεις Σεισμολογίας και Γεωφυσικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και έγραφα το σχετικό εγχειρίδιο, γ) ολοκλήρωσα τις βασικές μου σπουδές στο πανεπιστήμιο και πήρα το πτυχίο του Φυσικού (1958), δ) εκπόνησα τη διδακτορική μου διατριβή και αναγορεύθηκα Διδάκτωρ του πανεπιστημίου Αθηνών (1961) και ε) επειδή τα χρήματα που έπαιρνα από το πανεπιστήμιο ήταν ελάχιστα παρέδιδα ιδιαίτερα μαθήματα για εισαγωγικές εξετάσεις στο πανεπιστήμιο (Μαθηματικά και Φυσική).

Όταν πήρα το διδακτορικό μου, έγινα Επιμελητής του Γεωδυναμικού Ινστιτούτου του Αστεροσκοπείου Αθηνών και ανέλαβα ουσιαστικώς την ευθύνη λειτουργίας του Ινστιτούτου, γιατί επίσημος Διευθυντής ήταν ο καθηγητής Α. Γαλανόπουλος, ο οποίος ενδιαφερόταν κυρίως για το πανεπιστήμιο. Η διοικητική και τεχνική δουλειά τότε στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο ήταν σημαντική, γιατί, ενώ μέχρι τότε λειτουργούσε ο μοναδικός σεισμολογικός του σταθμός που είχε σειсмоγράφους μηχανικής αναγραφής (τύπου Mainka και τύπου Wiechert που εγκαταστάθηκαν το 1911 και το 1922, αντίστοιχα, στο Λόφο των Νυμφών απέναντι από την Ακρόπολη), τότε ετοιμαζόμασταν (επέκταση κτιρίων, κατασκευή βάθρων) να εγκαταστήσουμε ηλεκτρομαγνητικούς σειсмоγράφους (Benioff, Willmore, Wood-Anderson).

Παράλληλα προσπαθούσα να βρω υποτροφία για να πάω στην Αμερική (ΗΠΑ) για προχωρημένες γεωφυσικές σπουδές. Βρήκα πράγματι μία υποτροφία του Υπουργείου Συντονισμού και έδωσα τις σχετικές εξετάσεις, αλλά ενδιαφέρθηκε παράλληλα και ο καθηγητής Γαλανόπουλος, καθώς και η κυρία Τριβυζά, διευθύντρια του Υπουργείου Συντονισμού. Πήρα την υποτροφία και έφυγα για το Γεωφυσικό Τμήμα του Saint Louis University στο Missouri, που είναι μία από τις κεντρικές πολιτείες των ΗΠΑ. Το Τμήμα αυτό ήταν τότε και εξακολουθεί ακόμα να είναι ένα από τα σημαντικότερα γεωφυσικά κέντρα.

Στο Πανεπιστήμιο Saint Louis των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (1961-1964)

Στην Αμερική πήγα το Νοέμβριο του 1961. Στο αεροδρόμιο της Αθήνας, όταν έφυγα το 1961, ήρθαν πολλοί συγγενείς και φίλοι να με χαιρετίσουν. Ο θείος μου ο Στέφανος (αδελφός της μητέρας μου) μου έδωσε 200 δολάρια.

Όταν έφθασα στο Saint Louis κοιμήθηκα το πρώτο βράδυ σε ξενοδοχείο και την άλλη μέρα, αφού έβαλα όλα τα χρήματα στο πορτοφόλι μου, πήρα ένα ταξί με ένα μαύρο οδηγό και πήγα στο πανεπιστήμιο. Όταν έβαλα το χέρι μου στην τσέπη του σακακιού για να τον πληρώσω, διαπίστωσα ότι το πορτοφόλι έλλειπε. Στεναχωρήθηκα πολύ, γιατί δεν είχα πια ούτε ένα δολάριο. Η αρμόδια υπάλληλος του πανεπιστημίου που με περίμενε σε ένα γραφείο κοντά στην είσοδο του πανεπιστημιακού ξενώνα πλήρωσε τον ταξιτζή και με καθησύχασε. Μου είπε ότι με περίμεναν με χαρά και ότι όταν πάρω τη νέα επιταγή από την υποτροφία θα ξεφλούσα και αυτό το χρέος. Με συνόδευσε μέχρι το δωμάτιό μου και μου έδωσε όλες τις σχετικές πληροφορίες για τους κανόνες του ξενώνα, για τα κτίρια των διαφόρων σχολών του πανεπιστημίου, για το Εργαστήριο όπου θα εργαζόμουν κ.λπ. Αρχισα να τακτοποιώ τα πράγματα στο δωμάτιό μου και μετά από κάμποση ώρα χτύπησε το τηλέφωνο και μου είπαν να κατέβω. Βγήκα έξω και είδα τον ταξιτζή να με περιμένει με το πορτοφόλι μου στο χέρι του. Είχε πάει στο ξενοδοχείο, απ' όπου με είχε πάρει, ανέβηκε στο δωμάτιο όπου κοιμήθηκα και κατέβηκε με τα πόδια τη σκάλα, όπου μου είχε πέσει το πορτοφόλι και το βρήκε. Στην αρχή αρνήθηκε να πάρει εύρετρα (~10%) αλλά τελικά τα πήρε. Χάρηκα που βρήκα το πορτοφόλι μου, αλλά χάρηκα επίσης για τη συμπεριφορά αυτών των πρώτων ανθρώπων που συνάντησα στην Αμερική.

Στο Πανεπιστήμιο Saint Louis των ΗΠΑ το 1963.

Με τον καθηγητή Otto Nutli (στο μέσον) και γεωφυσικούς του προχωρημένου προγράμματος σπουδών.

Στο Saint Louis άρχισα να εργάζομαι σε ένα ερευνητικό πρόγραμμα του καθηγητή W. Stauder, που είχε ως αποτέλεσμα τη δημοσίευση των δύο πρώτων μου εργασιών σε διεθνές περιοδικό.

Μετά από εργασία δύο μηνών στο ερευνητικό πρόγραμμα, ο καθηγητής μου έβγαλε πρόσθετο μηνιαίο μισθό, ο οποίος, μαζί με τα χρήματα που έπαιρνα από την υποτροφία, με βοήθησε να αντιμετωπίσω τις οικονομικές μου ανάγκες. Μεταξύ των αναγκών αυτών ήταν και τα δίδακτρα για το πτυχίο Γεωφυσικής (Master of Science), αφού είχα ήδη αρχίσει την παρακολούθηση ορισμένων μαθημάτων Γεωφυσικής, Σεισμολογίας, Φυσικής, Μαθηματικών, Προγραμματισμού

Ηλεκτρονικών Υπολογιστών και Γεωλογίας, που δεν τα είχα διδαχθεί στην Ελλάδα. Πήρα το πτυχίο Γεωφυσικής το 1964 (με άριστα), όταν ολοκλήρωσα και τις υποχρεώσεις μου στο ερευνητικό πρόγραμμα. Οι σπουδές μου, αλλά και η ζωή μου στις ΗΠΑ, έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο για τη μετέπειτα σταδιοδρομία μου.

Η ολοκλήρωση των σπουδών μου στις ΗΠΑ καθόρισε την μετέπειτα επιστημονική μου εξέλιξη γιατί:

- α) συμπλήρωσα τις γεωφυσικές μου γνώσεις διδασκόμενος από κορυφαίους καθηγητές Γεωφυσικής (Nutli, Kisslinger, Stauder κ.λπ.) τις πιο πρόσφατες τότε γεωφυσικές θεωρίες και τεχνικές,
- β) έλαβα μέρος σε ομαδικές εργασίες (στο Εργαστήριο και στην Ύπαιθρο) όπου συμμετείχαν επιστήμονες από διάφορες χώρες (Αμερικανοί, Ευρωπαίοι, Ασιάτες) και διδάχθηκα τη σύγχρονη διαδικασία παραγωγής επιστημονικής γνώσης και
- γ) έμαθα προγραμματισμό ηλεκτρονικών υπολογιστών (Fortran II κ.λπ.), που τότε άρχισε η συστηματική εφαρμογή τους στη λύση επιστημονικών προβλημάτων και σήμερα χωρίς αυτή την τεχνική διαδικασία είναι αδύνατη η αντιμετώπιση οποιουδήποτε σημαντικού επιστημονικού προβλήματος.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής το 1964. Στο πανεπιστήμιο Saint Louis με τη στολή του πτυχιούχου γεωφυσικού, αμέσως μετά την ορκωμοσία.

Η μεγάλη σημασία αυτής της γεωφυσικής μου επιμόρφωσης είναι ότι ολοκληρώθηκε ακριβώς όταν έπρεπε (1964), δηλαδή όταν άρχισε η πρώτη γεωφυσική ανατροπή των παλαιών γεωλογικών απόψεων και η δημιουργία του νέου «παραδείγματος» της Γεωεπιστήμης (Θεωρία Λιθοσφαιρικών Πλακών, Νέα Παγκόσμια Τεκτονική).

Όταν ήμουν στην Αμερική, πήγα το 1963 στον Άγιο Φραγκίσκο για να παρακολουθήσω το Παγκόσμιο Συνέδριο Γεωδαισίας και Γεωφυσικής. Εκεί συνάντησα την ελληνική αποστολή που την αποτελούσαν οι καθηγητές Α. Γαλανόπουλος, Γ. Βέης, Μ. Αναστασιάδης και ο διοικητής της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού στρατηγός Πετρίτης, ο οποίος ήταν και αρχηγός της αποστολής. Όμως, ο στρατηγός μελαγχόλησε γιατί βρέθηκε σε εντελώς άγνωστο γι' αυτόν περιβάλλον και οι καθηγητές, κυρίως ο Αναστασιάδης, τον πείραζαν υπενθυμίζοντάς του «τις δόξες του στην Ελλάδα». Επρόκειτο, όμως για έναν εξαιρετικό και ευαίσθητο άνθρωπο. Ο Αναστασιάδης επιδίωξε να επισκεφθούμε τον Ελληνοαμερικανό δήμαρχο της πόλης George Cristopher, αλλά συνάντησε δυσκολίες. Ένα πρωί δεν φάνηκε ο στρατηγός στην παρέα. Τον είδαμε όμως το μεσημέρι, όταν μας ανακοίνωσε ότι ο δήμαρχος θα μας δεχθεί όλους το απόγευμα. Επισκεφθήκαμε το απόγευμα

το δήμαρχο και έστειλε αργότερα στον καθένα μας το κλειδί της πόλης. Το έχω ακόμα το ωραίο και μεγάλο ξύλινο κλειδί της πόλης του Αγίου Φραγκίσκου με το όνομά μου και την υπογραφή του δημάρχου.

Κατά την παραμονή μου στις ΗΠΑ είδα και έζησα τη ζωή ενός λαού που ήταν πολύ διαφορετική από τη ζωή στην Ελλάδα και αποτέλεσε πρότυπο για πολλούς άλλους λαούς. Διαπίστωσα σημαντικές αρετές των Αμερικανών (ευγένεια κ.λπ.) αλλά και μειονεκτήματα (αδιαφορία για την πολιτική, ρατσισμός κατά των μαύρων κ.λπ.).

Στην Αμερική έζησα όταν όνειρο του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ ήταν «...να έρθει μια μέρα που οι λευκοί και οι μαύροι να δίνουν φιλικά τα χέρια τους...» και όταν ο ίδιος ο Κίνγκ δολοφονήθηκε γι' αυτές του τις ιδέες. Δεν μπορούσαμε τότε να φανταστούμε ότι το 2008 (στις 4 Νοεμβρίου) θα εκλεγόταν πρόεδρος των ΗΠΑ ένας μαύρος αφροαμερικανός (ο Μπάρακ Ομπάμα). Ήμουν επίσης εκεί όταν πήγε στο Ντάλας ο πρόεδρος Τζον Κένεντυ και είδα τη στιγμή της δολοφονίας του στην τηλεόραση. Τότε πέθανε και η διάσημη ηθοποιός Μέριλιν Μονρόε.

Κοντά στο πανεπιστήμιο είχε καθαριστήριο ένας Έλληνας, ο Γιάννης ο Λόλης, όπου πήγαινα συχνά και μίλαγα μ' αυτόν και με άλλους Έλληνες που σύχναζαν εκεί. Είχε ως υπάλληλο μία μαύρη κυρία, την οποία είχε τοποθετήσει μπροστά για να παραλαμβάνει και να παραδίδει τα ρούχα, επειδή ήταν εμφανίσιμη και ευγενική. Μια μέρα πήγα και είδα μία άσπρη στη θέση της και η μαύρη πήγε πίσω. Ο Γιάννης μου εξήγησε ότι αυτό ήταν απαίτηση των άσπρων πελατών! Έζησα την καθημερινή ζωή των Αμερικανών, παρακολούθησα υψηλού επιπέδου θεατρικές παραστάσεις σε ευχάριστους υπαίθριους χώρους (στο θέατρο του Green Park του Saint Louis παρακολούθησα παράσταση και με το μεγάλο Ρώσο χορευτή Νουρέγιεφ) και έπαιξα με συμφοιτητές μου παιχνίδια διαφορετικά απ' αυτά που απολάμβανα στο χωριό μου.

Η επιστημονική μου επίδοση στην Αμερική είχε, μεταξύ άλλων, ως συνέπεια την εισήγηση του καθηγητή W. Stauder προς την αμερικανική κυβέρνηση να χρηματοδοτήσει ένα πρόγραμμα του Γεωδυναμικού Ινστιτούτου του Αστεροσκοπείου Αθηνών με τίτλο «Μετασεισμικές ακολουθίες και δομή του φλοιού του Ελλαδικού χώρου». Με βάση το πρόγραμμα αυτό εγκαταστήσαμε το 1965 το πρώτο σειсмоγραφικό δίκτυο στον ελλαδικό χώρο (σειсмоγραφικοί σταθμοί: Αθήνας, Βαλσαμάτων Κεφαλονιάς, Βάμου Κρήτης, Αγ. Παρασκευής Λέσβου, Αρχάγγελου Ρόδου) και πραγματοποιήσαμε έρευνα στα επιστημονικά αντικείμενα του προγράμματος.

Επιμελητής στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο του Αστεροσκοπείου Αθηνών (1964-1977)

Η περίοδος αυτή ήταν ιδιαίτερα πολυτάραχη για μένα. Κατά τη διάρκειά της αναδείχθηκε το επίπεδο των επιστημονικών μου δυνατοτήτων και συνειδητοποίησα τις βασικές μου επιστημονικές αρετές και αδυναμίες. Κατά την ίδια περίοδο συνέβησαν συνταρακτικά γεγονότα στη χώρα μας, όπως είναι η επταετής δικτατορία (1967-1974) αλλά και γεγονότα που αφορούσαν στην προσωπική μου ζωή, όπως είναι ο γάμος μου και η προσωρινή απόλυσή μου από το Αστεροσκοπείο Αθηνών.

Όταν γύρισα από τις ΗΠΑ, έστρεψα την επιστημονική μου δραστηριότητα προς δύο κύριες κατευθύνσεις: στη δημιουργία του πρώτου ελληνικού σειсмоγραφικού δικτύου και τη συγκρότηση ερευνητικής ομάδας για την πραγματοποίηση γεωφυσικής έρευνας, η οποία ήταν μέχρι τότε σε στοιχειώδες επίπεδο.

Στη Βουδαπέστη το 1965. Σε Συνέδριο της Ευρωπαϊκής Σεισμολογικής Ένωσης. Με τον καθηγητή του πανεπιστημίου Αθηνών Άγγελο Γαλανόπουλο (μέσον) και το Δανό καθηγητή H. Jensen.

Μέχρι το 1965 υπήρχε μόνο ο σεισμολογικός σταθμός της Αθήνας, του οποίου η λειτουργία άρχισε το 1911 και μέχρι το 1965 περιλάμβανε μόνο κλασικούς σειсмоγράφους μηχανικής αναγραφής (τύπου Mainka, Wiechert, Κρητικού). Από το 1963 άρχισε το πρόγραμμα εγκατάστασης του διεθνούς σεισμογραφικού δικτύου από τη Γεωλογική Υπηρεσία των ΗΠΑ (USGS), στο πλαίσιο του οποίου εγκαταστήσαμε το 1964 στο σταθμό Αθηνών σύγχρονους ηλεκτρομαγνητικούς σεισμογράφους (τύπου Benioff, Wilmore). Τον ίδιο χρόνο (1964) πραγματοποιήσαμε (Β. Παπαζάχος, Π. Κομνηνάκης, Ι. Δρακόπουλος) την εγκατάσταση ηλεκτρομαγνητικών σεισμογράφων (τύπου Benioff) σε τέσσερις άλλες θέσεις του ελλαδικού χώρου και δημιουργήθηκε έτσι το πρώτο σεισμογραφικό δίκτυο της Ελλάδος που περιλάμβανε τότε πέντε σταθμούς. Τα ενόργανα στοιχεία που προέκυψαν από το δίκτυο αυτό αποτέλεσαν έναν από τους παράγοντες ώστε η γεωφυσική έρευνα να ακολουθήσει νέα έντονα ανοδική πορεία.

Για την παραγωγή σύγχρονης γεωφυσικής γνώσης ήταν απαραίτητες διάφορες προϋποθέσεις, οι σπουδαιότερες των οποίων ήταν: η ύπαρξη αξιόπιστων δεδομένων παρατήρησης, η συγκρότηση αξιόλογης ερευνητικής ομάδας, η επιλογή κατάλληλων ερευνητικών θεμάτων και η αποτελεσματική αντιμετώπιση αντιδραστικών και οπισθοδρομικών αντιλήψεων.

Όπως έχω ήδη αναφέρει, υπήρχε σε συνεχή λειτουργία από το 1911 σεισμολογικός σταθμός στην Αθήνα, από το 1965 δίκτυο πέντε σταθμών στην Ελλάδα και από το 1964 διεθνές δίκτυο ηλεκτρομαγνητικών σεισμογράφων. Συνεπώς, δημιουργήθηκαν σύντομα αξιόπιστα ενόργανα δεδομένα, κατάλληλα για σύγχρονη επιστημονική έρευνα.

Ερχόμενος από την Αμερική άρχισα αμέσως την προσπάθεια για τη συγκρότηση ερευνητικής ομάδας την οποία αποτέλεσαν οι: Β. Παπαζάχος, Π. Κομνηνάκης (φυσικός), Ι. Δρακόπουλος (φυσικός), Ν. Δελήμπασης (φυσιογνώστης), Ν. Λιάπης (φυσικός), Γ. Μουμουλίδης (φυσικός), Ν. Μάνδαλος (φυσικός), Μ. Τσώνου (φυσιογνώστρια) και Λ. Βασιλικού (φυσικός). Ήταν όλοι τους νέοι επιστήμονες με σχετικά καλό επιστημονικό υπόβαθρο και με μεγάλη διάθεση για ερευνητική εργασία. Συνδημοσίευσα με όλους επιστημονικές εργασίες σε διεθνή περιοδικά και πρακτικά διεθνών συνεδρίων.

Τα θέματα που επιλέγουμε για έρευνα πρέπει να είναι: αποδοτικά (υψηλός ο λόγος του ερευνητικού αποτελέσματος προς την προσφερόμενη ερευνητική εργασία), επιστημονικώς σημαντικά και κοινωνικώς χρήσιμα.

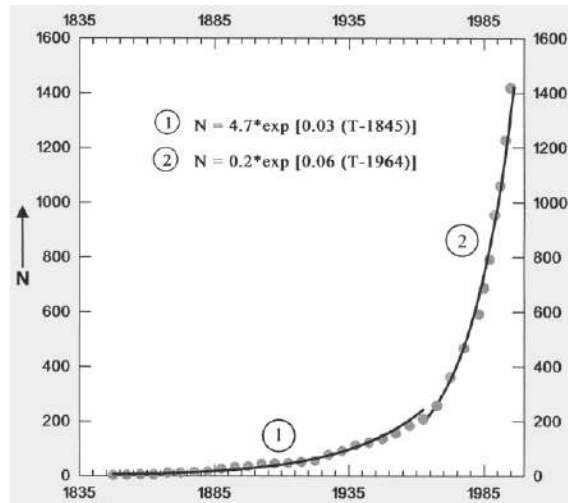
Συνέβη, στα μέσα της δεκαετίας του 1960, να αρχίσει μια «επιστημονική επανάσταση» στις γεωεπιστήμες που οδήγησε σε ένα νέο Γεωφυσικό «Παράδειγμα» (Paradigm, κατά το φιλόσοφο Tomas Kuhn), δηλαδή στη «Νέα Παγκόσμια Τεκτονική» (επέκταση του θαλασσίου πυθμένα, θεωρία των λιθοσφαιρικών πλακών κ.λπ.).

Στο Ναύπλιο το 1965. Με το στενό μου φίλο και επιστημονικό συνεργάτη Παναγιώτη Κομνηνάκη, τη γυναίκα του Ρίτα και την Κατερίνα.

Η συγκυρία αυτή αποτέλεσε τον πρώτο και σημαντικότερο λόγο για τον οποίο ως κύριο ενδιαφέρον της ομάδας μας ήταν η έρευνα στη Νέα Παγκόσμια Τεκτονική. Ο δεύτερος λόγος που επιλέξαμε ως κύριο αυτό το γνωστικό αντικείμενο είναι το γεγονός ότι το Αιγαίο αποτελεί «φυσικό εργαστήριο» πραγματοποίησης έντονων γεωτεκτονικών διεργασιών (σεισμικών, ηφαιστειακών κ.λπ.), των οποίων οι αξιόπιστες παρατηρήσεις (που ήδη αρχίσαμε να συλλέγουμε από το 1965) αποτελούσαν κατάλληλα επιστημονικά στοιχεία για τον έλεγχο της επιστημονικής εγκυρότητας των νέων γεωφυσικών ιδεών. Συνέπεια αυτών ήταν η δημοσίευση από μέλη της ομάδας μας σειράς επιστημονικών εργασιών σε κορυφαία διεθνή επιστημονικά περιοδικά. Τα αποτελέσματα των εργασιών αυτών συνέβαλαν στο να κατανοηθούν για πρώτη φορά οι σχετικές φυσικές διαδικασίες που πραγματοποιούνται σε βάθος (κατάδυση της λιθόσφαιρας της ανατολικής Μεσογείου κάτω από τη λιθόσφαιρα του Αιγαίου κ.λπ.) και στην επιφάνεια της Γης (επιφανειακές εκδηλώσεις ρηγματών κ.λπ.). Η κατανόηση αυτής της φυσικής διαδικασίας οδήγησε όχι μόνο στην ανάπτυξη της επιστημονικής γνώσης σχετικά με τις γεωφυσικές διεργασίες στο Αιγαίο αλλά συνέβαλε γενικότερα στη βελτίωση της θεωρίας των λιθοσφαιρικών πλακών που βρισκόταν τότε σε ανάπτυξη.

Ένα μέτρο της παραγωγής επιστημονικής γνώσης αποτελεί η χρονική μεταβολή του αθροιστικού (σωρευτικού) αριθμού των σχετικών δημοσιεύσεων σε έγκυρα επιστημονικά περιοδικά. Η επόμενη εικόνα παριστάνει τον αθροιστικό αριθμό των σεισμολογικών εργασιών που δημοσιεύθηκαν από το 1845 και μετά σε έγκυρα περιοδικά και αφορούν στον ελλαδικό χώρο.

Αθροιστικός αριθμός σεισμολογικών εργασιών που δημοσιεύτηκαν από το 1845 σε έγκυρα περιοδικά και αφορούν στον ελλαδικό χώρο, σε συνάρτηση με το χρόνο.

Παρατηρούμε ότι υπάρχουν δύο περιόδους ανάπτυξης της Σεισμολογίας στη χώρα μας. Η πρώτη περίοδος διήρκεσε από το 1845 μέχρι το 1964 και είχε ένα ρυθμό δημοσιεύσεων 3% (που σημαίνει διπλασιασμός των δημοσιεύσεων ανά 23 έτη), ενώ είναι γνωστό ότι η διεθνής ανάπτυξη των φυσικών επιστημών κατά τους τρεις τελευταίους αιώνες γίνεται με ένα ρυθμό 5% (διπλασιασμός της γνώσης σε 15 έτη). Το 1964 αρχίζει νέα περίοδος γρήγορης ανάπτυξης της ελληνικής Σεισμολογίας (6%, διπλασιασμός ανά 12 έτη) που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Αποδεικνύεται έτσι ο σημαντικός ρόλος που έπαιξε στην εξέλιξη της σεισμολογικής έρευνας στην Ελλάδα η συγκρότηση της ερευνητικής ομάδας στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο και η δημιουργία του πρώτου δικτύου σεισμολογικών σταθμών, αμέσως μετά την επιστροφή μου από την Αμερική το 1964.

Για να φανεί η σημασία της ερευνητικής αυτής προσπάθειας για τη Γεωφυσική στη χώρα μας σε αυτή την περίοδο της επιστημονικής επανάστασης στις γεωεπιστήμες και κυρίως να φανεί η έντονα αρνητική γνώμη που επικρατούσε διεθνώς για το επίπεδο των θετικών επιστημών στη χώρα μας αναφέρω ένα ενδεικτικό γεγονός. Με τον Π. Κομνηνάκη επινοήσαμε μια επιστημονική διαδικασία ακριβούς υπολογισμού των εστιακών βαθών των σεισμών ενδιαμέσου βάθους στο Ελληνικό Τόξο (νότιο Αιγαίο) που έγιναν μεταξύ 1911 και 1967, όταν λειτουργούσε μόνο ένας σταθμός στην Ελλάδα, αυτός της Αθήνας (από τη διαφορά PcP-P των χρόνων άφιξης των απευθείας P κυμάτων και των ανακλωμένων στον πυρήνα της Γης PcP κυμάτων). Με τα στοιχεία αυτά δείξαμε για πρώτη φορά ότι η λιθόσφαιρα της Μεσογείου καταδύεται (βυθίζεται πλάγια) κάτω από τη λιθόσφαιρα του Αιγαίου. Με βάση αυτά τα στοιχεία και πρόσθετες νέες επιστημονικές πληροφορίες γράψαμε μια πρωτότυπη εργασία και τη στείλαμε το 1968 για δημοσίευση σε κορυφαίο γεωφυσικό περιοδικό του εξωτερικού. Το περιοδικό έστειλε την εργασία για κρίση σε τρεις επιστήμονες. Οι δύο απ' αυτούς (άγνωστοι σ' εμάς) έκαναν ορισμένες υποδείξεις και συμφώνησαν να δημοσιευθεί η εργασία. Ο τρίτος κριτής απάντησε επωνύμως (γνωστός Άγγλος γεωφυσικός) διαφωνώντας με τη δημοσίευση της εργασίας με βασικό επιχείρημα «Δεν μπορεί να παραχθεί σύγχρονη επιστημονική γνώση σε μία υπανάπτυκτη επιστημονικά χώρα». Πήρε από εμάς την κατάλληλη απάντηση, αλλά η εργασία καθυστέρησε να δημοσιευθεί επειδή το περιοδικό την έστειλε και σε τέταρτο κριτή, ο οποίος συμφώνησε με τη δημοσίευσή της. Η εργασία δημοσιεύθηκε τελικά το 1971 (B.C. Papazachos and P.E. Comninakis, Geophysical and Tectonic Features of the Aegean Arc, Journal of Geophysical Research, 76, 8517-8533, 1971) και αποτέλεσε το θεμέλιο λίθο των νέων θεωριών για το Αιγαίο αφού σ' αυτήν αναφέρθηκαν στη συνέχεια πολλές σχετικές εργασίες άλλων ερευνητών.

Μεταξύ των επιστημονικών δραστηριοτήτων μου κατά το χρόνο υπηρεσίας μου στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο, μετά την επιστροφή μου από την Αμερική, ήταν η συμμετοχή μου στην αξιοποίηση και στην Ελλάδα των δυνατοτήτων συμβολής των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών στην επιστημονική έρευνα και εκπαίδευση. Έτσι, προτείναμε (εγώ, ο Γιώργος Φιλοκύπρου κ.ά.) στην Ένωση Φυσικών, στην Ένωση Χημικών και στη Μαθηματική Εταιρεία τη διδασκαλία σειράς σχετικών μαθημάτων, τα οποία οργανώθηκαν και πραγματοποιήθηκαν σε αίθουσα της Ένωσης Χημικών (στην πλατεία Κάνιγγος) και σημείωσαν μεγάλη επιτυχία. Παρατίθεται στη σελίδα 72 αυτούσιο το πρόγραμμα των μαθημάτων, όπως αυτά διδάχθηκαν κατά το ακαδημαϊκό έτος 1966-1967, καθώς και τα ονόματα των διδασκόντων.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΑΙ 1966 - 67

Α' Αριθμητική Ανάλυσις :

- Γενικά 1. Θεωρία σφαλμάτων
2. Μητραι - Όριζουσαι
3. Συστήματα γραμμικών εξισώσεων
4. Αριθμητικά λύσεις μη γραμμικών εξισώσεων
5. Αριθμητικά λύσεις πολυωνυμικών εξισώσεων
6. Αριθμητική ολοκλήρωσις. Αριθμητική διαφόρισις
7. Μέθοδος ελαχίστων τετραγώνων
8. Αριθμητική λύσις διαφορικών εξισώσεων
9. Ανάλυσις κατά FOURRIER (προσεγγίσεις)
Αριθμητικοί μέθοδοι επεξεργασίας δεδομένων (άσκήσεις)
(υπό κ. Β. Παπαζάχου και κ. Π. Κορνηνάκη)

Β' Προγραμματισμός :

- Τεχνική των διαγραμμάτων (πώς διατυπώνεται ή λογική των λύσεων) FLOW - CHART
Προκαταρκτικοί έννοιαι
Γλώσσα FORTRAN
Παραδείγματα
(υπό κ. κ. Χ. Σταθίμα — Δ. Σαργέντη)

Γ' Διάρθρωσις και Λειτουργία :

1. Ιστορική εξέλιξις
2. Παράστασις των αριθμών και κωδικοποιήσις των εις τους ηλεκτρονικούς υπολογιστάς
3. Η Άλγεβρα της Λογικής ως βάσις διὰ των ηλεκτρονικών υπολογισμών
4. Γενικάί αρχαί λειτουργίας του ηλεκτρονικού υπολογιστού
5. Διατάξεις μνήμης (άποθηκευταί)
6. Ηλεκτρονικά στοιχεία κεντρικής μονάδος
7. Περιφερειακά διατάξεις εισαγωγής-εξαγωγής δεδομένων
8. Είδη υπολογιστών
(υπό κ. κ. Γ. Φιλοκύπρου — Α. Χριστοδουλοπούλου)

Δ' Βασικαί Έφαρμογαί :

1. Πρόγραμμα πρὸς λύσιν συστημάτων γραμμικῶν εξισώσεων
2. » δι' αριθμητικῶν ολοκληρώσεων
3. » δι' ἐξομάλυνσιν δεδομένων καὶ ἀριθμητικῶν διαφορῶν
4. Προσαρμογὴ καμπῶν εἰς δεδομένα παρατηρήσεως
5. Πρόγραμμα δι' ἀνάλυσιν κατὰ FOURRIER
6. Πρόγραμμα πρὸς λύσιν διαφορικῶν εξισώσεων *
(υπό κ. κ. Παπαζάχου - Νικολαΐδη)

Ε' Εἰδικαί Έφαρμογαί :

* Τὸ πρόγραμμα ἐνδέχεται νὰ ὑποστῇ μετατροπὰς (ἐν κριτῇ ἀνάγκῃ)
πρὸς βελτίωσιν αὐτοῦ.

Το πρόγραμμα μαθημάτων για Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές που οργανώθηκαν από την Ένωση Φυσικών, την Ένωση Χημικών και τη Μαθηματική Εταιρεία και διδάχθηκαν κατά το ακαδημαϊκό έτος 1966-1967.

Ενώ οι διεθνείς επιστημονικές συνθήκες ήταν τότε άριστες για την ανάπτυξη της γεωφυσικής γνώσης, οι ακαδημαϊκές συνθήκες στην Ελλάδα για μια τέτοια ανάπτυξη δεν ήταν καλές. Ο τότε διευθυντής του Γεωδυναμικού Ινστιτούτου, παρότι ήταν άνθρωπος με υψηλή γενική μόρφωση (μίλαγε και έγραφε απταιστώως ελληνικά, αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά), αντέδρασε έντονα στη συγκρότηση της ερευνητικής μας ομάδας, με συνέπεια αρκετά μέλη της (Τσώνου, Βασιλικού, Μάνδαλος, Λιάπης, Μουμουλίδης) να φύγουν από το Γεωδυναμικό Ινστιτούτο και να αναζητήσουν άσχετες εργασίες. Στο Αστεροσκοπείο επικρατούσαν επίσης, στη διοίκησή του, συντηρητικές αντιλήψεις και παρά τις προσπάθειες του Συλλόγου του Προσωπικού (του οποίου ήμουν αντιπρόεδρος) για βελτίωση των συνθηκών στο ίδρυμα, αυτές παρέμειναν αμετάβλητες. Το 1967 με την επικράτηση της δικτατορίας άρχισαν οι συνθήκες να επιδεινώνονται επικίνδυνα. Συνέπεια αυτού ήταν η διάλυση του Συλλόγου και η απόλυση από το Αστεροσκοπείο του προέδρου (Δ. Ηλία), του αντιπρόεδρου (εμού) και του γραμματέα του Συλλόγου, με πρόσχημα ένα υπόμνημα που υποβάλλαμε στο Υπουργείο Παιδείας. Κατά το χρόνο της απόλυσής μου (1968-1969) εργάστηκα σε μεγάλα φροντιστήρια της Αθήνας και έγραψα τέσσερα σχετικά φροντιστηριακά βιβλία Φυσικής. Επανήλθαμε στο Αστεροσκοπείο με δύο αποφάσεις του Συμβουλίου Επικρατείας. Με την πρώτη (1969) ακυρώθηκε για νομικές παραβάσεις η απόλυσή μας και με τη δεύτερη (1971) απόφασή του το Συμβούλιο Επικρατείας ακύρωσε την απόλυσή μας για ουσιαστικούς λόγους (έκρινε ως δευτεροβάθμιο πειθαρχικό συμβούλιο), επειδή διαπίστωσε ότι τα στοιχεία του υπομνήματός μας ήταν όλα αληθή.

Μετά την πρώτη απόφαση του Συμβουλίου Επικρατείας επανήλθαμε στην Υπηρεσία μας. Ήταν βέβαια αδύνατη για οποιουδήποτε είδους συνεργασία μου με το διευθυντή του Γεωδυναμικού Ινστιτούτου. Γι' αυτό μου έδωσαν γραφείο στο κεντρικό κτίριο του Αστεροσκοπείου (κτίριο Σίνα) μαζί με τον επιμελητή του Ιονοσφαιρικού Ινστιτούτου Δημήτριο Ηλία, που ήταν πρόεδρος του διαλυθέντος συλλόγου και είχε την ίδια περιπέτεια με εμένα. Εκεί μου ανέθεσαν να πραγματοποιώ ένα μεγάλο μέρος της δουλειάς ρουτίνας, που αφορούσε στην ανάλυση των σειсмоγραμμάτων, την οποία διεκπεραίωνα γρήγορα και με ακρίβεια πράγμα που αναγνώριζε ο καθηγητής (όπως ο ίδιος έλεγε στους άλλους, αλλά και σε μένα όταν συναντιόμασταν σε επιστημονικά συνέδρια).

Εξακολούθησα, όμως, να συνεργάζομαι ερευνητικά με τον Π. Κομνηνάκη και πραγματοποιήσαμε οι δυο μας κατά την περίοδο αυτή (1970-1976) σημαντικές εργασίες που δημοσιεύθηκαν σε διεθνή περιοδικά. Εκπονήσαμε επίσης και δημοσιεύσαμε νέους καταλόγους σεισμών, οι οποίοι χρησιμοποιούνται από τότε ευρέως.

Παρά τη συνέχιση της ερευνητικής μου δραστηριότητας στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο, άρχισα να προσανατολίζομαι στο να μετακινηθώ σε πανεπιστήμιο του εξωτερικού ή σε ελληνικό πανεπιστήμιο, αφού οι δυνατότητες πραγματοποίησης ομαδικής επιστημονικής εργασίας στο Αστεροσκοπείο μηδενίσθηκαν.

Στις ΗΠΑ το 1979. Με την Κατερίνα στο Saint Louis, έξω από το σπίτι όπου έμενα (1961-1964) όταν σπούδαζα εκεί.

Όσο κυβερνούσε η στρατιωτική χούντα σκεπτόμουν να πάω σε πανεπιστήμιο της Αμερικής. Είχα δύο προτάσεις, μία για θέση καθηγητή στο πανεπιστήμιο της πόλης του Μεξικού (σε υψόμετρο 3.000 μέτρων) και άλλη μία για θέση καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Berkeley στην Καλιφόρνια. Αποφασίσαμε αρχικά με τη γυναίκα μου την Κατερίνα (το 1969) να πάμε στο Berkeley, όταν το παιδί μας ο Κώστας ήταν ενός έτους. Ετοιμάσαμε όλα τα χαρτιά και φθάσαμε στην τελευταία φάση. Πραγματοποιήσαμε την τελική επίσκεψη στην πρεσβεία των ΗΠΑ στην Αθήνα, όπου συναντηθήκαμε με τον πρεσβευτή, δώσαμε το σχετικό όρκο και έμεινε μια λεπτομέρεια για να πάρουμε τις βίζες. Όταν βγήκαμε έξω από την πρεσβεία, είπα στην Κατερίνα ότι μου ήταν πολύ δύσκολο να αφήσω τη χώρα μου. Η Κατερίνα είχε το ίδιο αίσθημα και έτσι εγκαταλείψαμε την ιδέα της μετανάστευσης στο εξωτερικό.

Άρχισα στη συνέχεια να ετοιμάζομαι για να υποβάλω υποψηφιότητα σε ελληνικό πανεπιστήμιο όταν θα προκηρυσσόταν πανεπιστημιακή θέση με το γνωστικό μου αντικείμενο (Γεωφυσική, Σεισμολογία). Έτσι, εντατικοποίησα την ερευνητική μου εργασία και έγραψα τα πρώτα τρία βιβλία πανεπιστημιακού επιπέδου (Σεισμολογία, Φυσική του Εσωτερικού της Γης, Εφαρμοσμένη Γεωφυσική). Τα βιβλία αυτά και οι επιστημονικές μου εργασίες αξιοποιήθηκαν όταν υπέβαλα υποψηφιότητα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και εκλέχθηκα το 1977 τακτικός καθηγητής. Κατά το διάστημα 1967-1977 δεν είχα δυνατότητα πρόσβασης στη βιβλιοθήκη του Γεωδυναμικού Ινστιτούτου και αγόραζα με δικά μου χρήματα όλα τα σημαντικά γεωφυσικά περιοδικά τα οποία αργότερα δώρισα στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Οι φίλοι μου στην Αθήνα, στο στρατό και στις Η.Π.Α.

Στην Αθήνα όταν πήγαινα στο γυμνάσιο είχα φίλους συμμαθητές μου και γειτονόπουλα. Από τους συμμαθητές μου συνδεόμουν περισσότερο με τέσσερις απ' αυτούς, που έχω ήδη αναφέρει. Ο Αντώνης Πλέσας και ο Νίκος Πλέσιος (καθηγητής στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Πειραιά αργότερα) ήταν γείτονές μου και φίλοι μου όταν έμενα στον Κολωνό.

Όταν φοιτούσα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και εργαζόμουν στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο του Αστεροσκοπείου Αθηνών, είχα φίλους τον Παναγιώτη Κομνηνάκη, συμφοιτητή μου και αργότερα συνάδελφο, κουμπάρο και στενό μου συνεργάτη στο Ινστιτούτο, τον Γιώργο Μπάνο, συμφοιτητή μου και αργότερα αστρονόμο στο Αστεροσκοπείο Αθηνών και μετά καθηγητή και Πρύτανη στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τον Τάκη (Δημήτριο) Ηλία, επιμελητή στο Ιονοσφαιρικό του Αστεροσκοπείου Αθηνών και αργότερα καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας, ο οποίος βάφτισε την κόρη μου Αγγελική, το Γιάννη Δρακόπουλο (καθηγητής Σεισμολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών) και τον Πάνο Ντόβα πρόεδρο των ΤΕΙ. Δυστυχώς ο Γιάννης πέθανε το 1999, ο Παναγιώτης το 2001 και ο Τάκης το 2007 και έτσι έχασα τρεις από τους πιο στενούς φίλους μου και σημαντικούς ανθρώπους. Ευτυχώς με τη Ρίτα, τη γυναίκα του Παναγιώτη Κομνηνάκη, εγώ και η Κατερίνα συνεχίζουμε τη στενή μας φιλία. Στο Αστεροσκοπείο γνώρισα και άλλους αξιόλογους ανθρώπους, όπως είναι ο Κώστας Λαγούρος που πήγε μετά στον Καναδά και εξακολουθούμε και τώρα να επικοινωνούμε με τον Κώστα και τη γυναίκα του Ευαγγελία. Στο πανεπιστήμιο γνώρισα και τον μαθηματικό Βασίλη Στόκα με τον οποίο γίναμε φίλοι, ήμασταν γείτονες στο Κολωνό, διαβάζαμε μαζί και εξακολουθούμε να επικοινωνούμε. Γνώρισα επίσης τότε το διακεκριμένο μηχανικό Δημήτρη Παυλάτο, του οποίου η συμβολή στην ανασυγκρότηση των Ιονίων Νήσων μετά τους καταστρεπτικούς σεισμούς το 1953, αλλά και στην αντισεισμική προστασία της χώρας μας υπήρξε σημαντική. Επικοινωνώ και σήμερα τακτικά με το φίλο μου Τάκη Παυλάτο.

Στον τάφο του Ν. Καζατζάκη στο Ηράκλειο Κρήτης, με τους φίλους μας Πασχάλη και Ρένα Κυριακίδη, το 1972.

Στη Θεσσαλονίκη το 1992. Με τη φιλική μας οικογένεια του Γιάννη Βερόνη και της γυναίκας του Κούλας. Από αριστερά: η Κούλα, η Κατερίνα, οι γιοι τους Πολύβιος και Στέλιος, η κόρη μου Αγγελική και ο Γιάννης.

Στο στρατό γνώρισα επίσης σημαντικούς ανθρώπους και απέκτησα φίλους. Στην Κόρινθο όπου κατατάχθηκα το 1953, γνωρίστηκα και έγινα φίλος με τον Αντώνη Σιαφάκα που είναι ξάδελφός μου από την Αγόριανη Φθιώτιδας και το Γιώργο Σπαή (ανιψιός του στρατηγού Σπαή), ο οποίος κατάγεται από τα Γιάννενα. Ο Γ. Σπαής με επισκέφθηκε στη Θεσσαλονίκη όταν ήμουν καθηγητής και μου έδειξε μια κάρτα που του έστειλα όταν φύγαμε από την Κόρινθο και όπου τόνιζα την αρετή του να έχει το θάρρος της γνώμης του. Στο Γ4 στην κάτω Κηφισιά, όπου υπηρέτησα την κανονική μου θητεία, είχα φίλους τον Θανάση Κωτήρα (δικηγόρος), τον Στέλιο Σκαλκέα (οικονομολόγος, αδελφός του καθηγητή της ιατρικής), το Χρίστο Τσαμπούλα (δικηγόρος), τον Παναγιώτη Καραμανώλη (αξιωματικός) και τους ιδιώτες υπαλλήλους στο στρατό Βαγγέλη Σίμο και Νώντα Κατσορίδα. Με το Θανάση Κωτήρα συνδέθηκα με στενή φιλία, που συνεχίζεται ακόμα. Πρόκειται για άνθρωπο με υψηλά πνευματικά και ηθικά προσόντα που επέδρασαν έντονα και στο δικό μου χαρακτήρα. Απ' αυτόν γνώρισα το Γιάννη Βερόνη (δικηγόρος) και τον Πασχάλη Κυριακίδη (δικηγόρος), που έχουν ανάλογες αρετές και είναι στενοί μου φίλοι.

Στη λίμνη Δοϊράνη το 1995. Με τους φίλους μας Γεράσιμο Πολάτο και τη γυναίκα του Μαίρη.

Όταν σπούδαζα στην Αμερική, γνώρισα ενδιαφέροντες ανθρώπους που καταγόταν από διάφορες χώρες. Συνδέθηκα φιλικά με τους Αμερικανούς Otto Nutli (καθηγητής στο Saint Louis University), Tom McEveli (καθηγητής στο πανεπιστήμιο Berkeley), οι οποίοι με επισκέφθηκαν στην Ελλάδα, τον Ισπανό Augustin Udias (καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Μαδρίτης) με τον οποίο εξακολουθώ να επικοινωνώ, τον Καναδό Gabriel Leblank (καθηγητής στο πανεπιστήμιο Laval) με τον οποίο επικοινωνώ αραιά και τον Ιάπωνα Tomo Hirasava (καθηγητής στην Ιαπωνία). Φιλικές επίσης σχέσεις ανέπτυξα και με ευρωπαίους σεισμολόγους, όπως είναι ο Ρουμάνος George Purcaru (στο πανεπιστήμιο του Βερολίνου) και ο Άγγλος G. King (καθηγητής στο πανεπιστήμιο Pierre et Marie Curie του Παρισιού).

Στην Αθήνα, εκτός από τους προσωπικούς μου φίλους που γνώρισα στο γυμνάσιο, στο πανεπιστήμιο και στο Αστεροσκοπείο, είχαμε πολλές και καλές οικογενειακές φιλίες. Μεταξύ αυτών ήταν με την οικογένεια του νονού μου Δ. Ζαχαράκη και ιδιαίτερα με το γιο του Στέλιο Ζαχαράκη και τη γυναίκα του Θούλη, με την οικογένεια Λέρτα και ιδιαίτερα με το Θανάση, Ηλία, Τάσο και Τηλέμαχο Λέρτα, με το Θωμά Καραντάνα, το Στέλιο Τζόλα και τη γυναίκα του Ελευθερία των οποίων βαφτίσαμε ένα παιδί, το Θανάση, και άλλους. Στενοί μας φίλοι ήταν και εξακολουθούν να είναι ο Γιάννης Βεράνης (δικηγόρος) και η γυναίκα του Κούλα (φιλόλογος), ο Πασχάλης Κυριακίδης (δικηγόρος) και η γυναίκα του Ρένα (οικονομολόγος), των οποίων την κόρη (Βασιλική) βαφτίσαμε, ο Γεράσιμος Πολάτος (πολιτικός μηχανικός) και η γυναίκα του Μαίρη (καθηγήτρια). Την τελευταία δεκαετία συνεργάστηκα και συνδέθηκα φιλικά με το Διονύση Ματαράγγα και τη γυναίκα του Μυρσίνη, οι οποίοι είναι γεωλόγοι στο ΙΓΜΕ.

Ο γάμος μου

Ο γάμος είναι η σχέση που έχει μεγάλη σημασία για κάθε άνθρωπο σ' όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου και είναι ίσως το σημαντικότερο γεγονός για κάθε Έλληνα μετά τη γέννησή του. Αυτό οφείλεται στο ότι κατά κανόνα γάμος σημαίνει υποχρεωτική μακροχρόνια συμβίωση δύο ανθρώπων και γέννηση παιδιών, των οποίων η ζωή και ευτυχία εξαρτάται από το βαθμό επιτυχίας αυτού του δεσμού. Υπάρχουν διάφορες εύκολα παρατηρήσιμες κοινωνικές ή φυσικές συνθήκες που επηρεάζουν το βαθμό επιτυχίας ενός γάμου (οικονομικές δυνατότητες κ.λπ.). Όμως, η επιτυχία του γάμου καθορίζεται κατά κύριο λόγο από μη εύκολα παρατηρήσιμες ψυχοπνευματικές

ομοιότητες ή αντιθέσεις που συνοπτικά περιγράφονται με τη μαγική λέξη αγάπη. Συνεπώς, ο προσχεδιασμός κατά την επιλογή του συντρόφου μας έχει τη σημασία του, αλλά είναι κυρίως η συγκυρία που καθορίζει το αποτέλεσμα.

Ο γάμος ενός επιστήμονα ερευνητή καθορίζει κρίσιμα την επιστημονική του απόδοση, γιατί η παραγωγή επιστημονικής γνώσης απαιτεί πολύωρη καθημερινή αφοσίωση και μειωμένες οικογενειακές ευθύνες. Παρ' όλα αυτά, πριν από το γάμο μου όχι μόνο δεν σχεδίασα τίποτα σχετικό, αλλά ούτε καν φανταζόμουν πώς θα είναι η μέλλουσα σύζυγός μου. Αυτό συνέβη κυρίως γιατί ήμουν πολύ απασχολημένος με τη δουλειά μου και επειδή πίστευα από τότε ότι η επιτυχία του γάμου είναι κυρίως θέμα τύχης!

Είχα, βέβαια, αποφασίσει να παντρευτώ μέχρι τα σαράντα μου. Ο βασικός λόγος γι' αυτή μου την απόφαση ήταν το γεγονός ότι είχα και έχω θετική γνώμη για τις γυναίκες. Αυτό οφείλεται σε αντικειμενικούς λόγους (αρετές γυναικών που γνώρισα) και υποκειμενικούς λόγους. Η μητέρα μου, οι αδελφές μου, οι ξαδέλφες μου και οι γυναίκες που γνώρισα στις υπηρεσίες που υπηρέτησα μου δημιούργησαν έντονα αισθήματα εκτίμησης και σεβασμού προς αυτές. Τα ίδια αισθήματα μου δημιουργήθηκαν από την πρώτη μου ερωτική σχέση που είχα στην Αμερική όταν σπούδαζα στις ΗΠΑ, αλλά και από τη δεύτερη και τελευταία μου τέτοια σχέση, με την Κατερίνα.

Η γυναίκα μου η Κατερίνα γεννήθηκε στο Βόλο και είναι μοναχοπαίδι του Κώστα Αντωνιάδη και της Παναγιώτας Πολυδώρου. Ο πατέρας της (τυπογράφος) ήταν έξυπνος άνθρωπος με ευρυμάθεια και μεγάλη συμβολή στο συνδικαλισμό, στην Εθνική Αντίσταση και στο αριστερό κίνημα. Η μητέρα της ήταν μια τυπική ελληνίδα, αφοσιωμένη νοικοκυρά και με σημαντική οικονομική συμβολή στην οικογένειά της, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια του γάμου της (έραβε πουκάμισα). Πήγαν στην Αθήνα όταν η Κατερίνα ήταν επτά ετών και εκεί τελείωσε το εξατάξιο γυμνάσιο και έμαθε αγγλικά. Παρά τις δυνατότητές της δεν σπούδασε, γιατί παντρεύτηκε.

Στην Αθήνα το 1965. Γαμπρός με την Κατερίνα νύφη. Παρανυφάκια οι ανιψιές μου: Έμυ (κόρη του αδελφού μου Γιάννη), Χριστίνα (κόρη του αδελφού μου Νίκου) και Νίνα (κόρη της αδερφής μου Λενίτσας).

Ο γάμος μου με την Κατερίνα υπήρξε ίσως το σημαντικότερο θετικό γεγονός στη ζωή μου. Συνέβαλε όχι μόνο στο να αντιμετωπίσω αποτελεσματικά πολύ δύσκολες καταστάσεις (απόλυση από το Γεωδυναμικό Αθηνών, σεισμός το 1978 στη Θεσσαλονίκη κ.ά.), αλλά και στο να ζήσω μια πολύ ενδιαφέρουσα και ευτυχισμένη ζωή.

Η γυναίκα μου ήταν και είναι όμορφη, έξυπνη και καλή. Τη γνώρισα στο Γεωδυναμικό όπου είχε προσληφθεί το 1964 ως διοικητικός υπάλληλος, την ερωτεύτηκα, διέκρινα τις αρετές της και παντρευτήκαμε στις 10 Οκτωβρίου 1965. Από τότε η αντιμετώπιση των δύσκολων οικογενειακών προβλημάτων γίνεται από τους δυο μας ή μόνο από την Κατερίνα. Έδειξε από την αρχή ασυνήθιστη κοινωνική ωριμότητα (ήταν μόλις 19 ετών όταν παντρευτήκαμε). Ενίσχυσε και διεύρυνε τους μέχρι τότε οικογενειακούς και φιλικούς δεσμούς μας. Έγινε φίλη με τους φίλους μου, αδελφή με τα αδέρφια μου και με συνδέσε με τους δικούς της. Συνέδραμε τη μητέρα μου και τη φρόντισε μέχρι το θάνατό της το 1977. Ήταν και είναι άσπογη σύζυγος και εξαιρετική μητέρα. Μεριμνήσε για την αγωγή των παιδιών μας, του Κώστα και της Αγγελικής, και ενδιαφέρεται ακόμα έντονα για την ευτυχία των παιδιών μας, των συζύγων τους και των εγγονών μας.

Συνέβαλε στα οικονομικά της οικογένειάς μας αρχικά ως έκτακτος υπάλληλος στο Γεωδυναμικό Ινστιτούτο και μετά ως μόνιμος διοικητικός υπάλληλος του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (1971-1977). Διαχειρίστηκε με σοφία τα σχετικώς περιορισμένα οικονομικά μας με τα οποία κατόρθωσε να χτίσει τρία σπίτια (στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και στο Σμόκοβο), να σπουδάσουμε τα παιδιά μας και να ζήσουμε μια καλή οικονομικώς ζωή.

Στάθηκε πλάι μου σ' όλες τις επιστημονικές και διοικητικές μου προσπάθειες. Με συνόδευε σ' όλα σχεδόν τα εθνικά και διεθνή επιστημονικά συνέδρια και μετείχε ενεργά στις συζητήσεις που είχα με ξένους συναδέλφους και τις συζύγους τους για διάφορα κοινωνικά προβλήματα. Μου παραστέκεται ηθικά και διατυπώνει με νηφαλιότητα τη γνώμη της για τον τρόπο απόκρισής μου κατά τις περιόδους σεισμικής έξαρσης όπως συνέβη κατά την προσεισμική περίοδο του ισχυρού σεισμού της Θεσσαλονίκης το 1978.

Συνέβαλε αποφασιστικά στη συλλογή των μακροσεισμικών παρατηρήσεων των ισχυρών σεισμών του ελλαδικού χώρου που είχε ως συνέπεια τη δημοσίευση του βιβλίου «Οι Σεισμοί της Ελλάδας», Βασίλης Παπαζάχος και Κατερίνα Παπαζάχος (Τρίτη Έκδοση, 2003). Η πρώτη έκδοση έγινε το 1989 επίσης στα ελληνικά και η δεύτερη έγινε το 1997 στην αγγλική γλώσσα.

Με συνόδευσε στις επισκέψεις μου σε σεισμόπληκτες περιοχές και απέκτησε εντυπωσιακές γνώσεις για τις τεχνικές κατασκευές, που αξιοποίησε τόσο κατά το χτίσιμο των δικών μας τριών σπιτιών όσο και κατά την κατασκευή νέων κτιρίων στα Λουτρά Σμοκόβου.

Είχε από παιδί ευρύτερα ενδιαφέροντα (ζωγράφισε, διάβαζε βιβλία λογοτεχνικά και άλλα κοινωνικού περιεχομένου, παρακολουθούσε με εξαιρετικό ενδιαφέρον τις πολιτικές εξελίξεις κ.λπ.) και συνέχισε συστηματικότερα αυτή τη δραστηριότητα μετά το γάμο μας. Εκλέχτηκε Διαμερισματική Σύμβουλος του Δήμου Θεσσαλονίκης (1990-1994), Δημοτική Σύμβουλος του Δήμου Μενελαΐδος (2006-σήμερα) και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Κοινοτικής Επιχείρησης των Λουτρών Σμοκόβου (2002-σήμερα), όπου αναπτύσσει έντονη πρωτοβουλία που συνέβαλε στον εκσυγχρονισμό της Επιχείρησης.

Γνώρισα τους συγγενείς της Κατερίνας: τον αδερφό του πατέρα της Δημοσθένη με τη γυναίκα του Μαρία και τα παιδιά τους Δημήτρη και Γιώργο, καθώς και τον αδελφό της μητέρας της Απόστολο με τη γυναίκα του Κασσιανή και το γιο τους Βασίλη (φαρμακοποιός στο Βόλο). Είχαμε και εξακολουθούμε να έχουμε σχέσεις μαζί τους. Οι σχέσεις μας είναι ιδιαίτερα θερμές με το θείο της Δημοσθένη, που είναι ένας εξαιρετικά ενδιαφέρων άνθρωπος, τη θεία της Κασσιανή, μια πολύ καλή γυναίκα, και τον ξάδελφό της Βασίλη, που τον έχουμε σαν αδελφό μας.

Ο Κώστας, ο γιος μου, γεννήθηκε στην Αθήνα στις 11 Νοεμβρίου 1968, αφού προηγουμένως χάσαμε δύο παιδιά (αγόρια), όταν η Κατερίνα ήταν σε προχωρημένο στάδιο εγκυμοσύνης και στις δύο περιπτώσεις. Προβλήματα υγείας είχαμε και με τον Κώστα, γιατί μόλις γεννήθηκε παρουσίασε δύσπνοια και έμεινε για πολλές μέρες στη θερμοκοιτίδα.

Όταν ήταν μικρό παιδί ο Κώστας, ασχολήθηκα και εγώ μαζί του κυρίως με την εκπαίδευσή του. Ήταν έξυπνος και έμαθε να διαβάξει σε ηλικία τεσσάρων ετών. Όταν πήγε στο νηπιαγωγείο (του

Πέτσου) έδειχνε πολύ ευχαριστημένος. Στο τέλος της πρώτης χρονιάς, ομάδα παιδιών της τάξης του έπαιξαν ένα σκέτς όπου κάθε παιδί εμφανιζόταν μόνο του στη σκηνή, παρίστανε ένα έπιπλο (καρέκλα, τραπέζι κ.ά.) και έλεγε λίγα λόγια για τη χρησιμότητα του επίπλου. Τελευταίος εμφανίστηκε στη σκηνή ο Κώστας που παρίστανε το «πάτωμα» και προσπάθησε να μας πείσει ότι είναι το καλύτερο έπιπλο γιατί κάνει όλες τις δουλειές (κάθεσαι, γράφεις, τρως, κοιμάσαι κ.λπ.).

Τελείωσε το Δημοτικό, το Γυμνάσιο και το Λύκειο με υψηλούς βαθμούς και μπήκε στο Τμήμα Φυσικής του ΑΠΘ αμέσως μόλις τελείωσε το Λύκειο. Δεν είχαμε ποτέ προβλήματα μαζί του γιατί είχε καλό χαρακτήρα. Ήταν εντυπωσιακή η ευρυμάθειά του και γι' αυτό τον καμαρώναμε.

Τελείωσε πρώτος το Φυσικό Τμήμα και το Τμήμα Γεωλογίας επίσης πρώτος (όρκισε τη Σχολή Θετικών Επιστημών), πήρε το Διδακτορικό στο Τμήμα Γεωλογίας (με την καθοδήγηση των καθηγητών Π. Χατζηδημητρίου, Δ. Παναγιωτόπουλου, Γ. Τσόκα) και πραγματοποίησε μεταδιδακτορικές σπουδές στο Τμήμα Γεωφυσικής του αμερικανικού πανεπιστημίου Princeton. Εξελέγη ερευνητής (Μάιος 1996) στο Ινστιτούτο Τεχνικής Σεισμολογίας και Αντισεισμικών Κατασκευών. Το 1999 εξελέγη Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Γεωλογίας του Α.Π.Θ. και το 2005 Αναπληρωτής Καθηγητής στο ίδιο Τμήμα.

Παντρεύτηκε (το 2000) την Ελίνα Αηδονά (διδάκτωρ Γεωφυσικής και επιστημονική συνεργάτης στον Τομέα Γεωφυσικής του Α.Π.Θ.). Έκαναν δύο χαριτωμένα παιδιά: ένα κοριτσάκι, την Ηρώ (το 2005) και ένα αγοράκι, το Βασίλη (το 2007), τα οποία αγαπάμε και καμαρώνουμε. Η Ελίνα, εκτός από τη μέριμνα για την οικογένειά της, καταβάλλει συστηματική επιστημονική προσπάθεια για την εξέλιξή της στο Πανεπιστήμιο.

Στη Θεσσαλονίκη το 2000. Στο γάμο του γιου μου Κώστα και της Ελίνας. Από αριστερά: ο πεθερός μου, η Σοφία (αδελφή της Ελίνας), η Φωτεινή (μητέρα της Ελίνας), ο Κώστας, η Ελίνα, η Κατερίνα και η κόρη μου Αγγελική.

Η Αγγελική γεννήθηκε στις 24 Οκτωβρίου 1971. Έχει διαφορετικό χαρακτήρα από τον Κώστα. Έχει φυσικό χιούμορ και ταλέντο στη ζωγραφική. Είναι έξυπνη και έχει πολύ καλό χαρακτήρα. Γι' αυτό και επειδή ήταν πολύ καλή μαθήτρια και άριστη φοιτήτρια δεν μας δημιούργησε ποτέ σοβαρά προβλήματα.

Τελείωσε το Δημοτικό, το Γυμνάσιο και το Λύκειο με πολύ καλούς βαθμούς και μπήκε με υποτροφία στο Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης αμέσως μετά το Λύκειο.

Ήταν άριστη φοιτήτρια και τελείωσε και αυτή πρώτη το Οικονομικό Τμήμα (όρκισε τη Σχολή της). Δεν έχει έπαρση, ακόμα και όταν της αναγνωρίζουν σοβαρή διάκριση. Έτσι, όταν πήγα με την Κατερίνα στην τελετή ορκωμοσίας των νέων πτυχιούχων μεταξύ των οποίων ήταν και η Αγγελική δεν μας είχε πει ότι είχε το μεγαλύτερο βαθμό. Όταν ο Κοσμήτορας της Σχολής κάλεσε τον πτυχιούχο με το μεγαλύτερο βαθμό είπε: «να έρθει η Αγγελική Παπαζήση να διαβάσει τον όρκο». Τότε η Αγγελική σηκώθηκε από τη θέση της και πήγε προς το μικρόφωνο να διαβάσει τον όρκο, λέγοντας ότι «...με λένε Παπαζάχου και όχι Παπαζήση!».

Όταν πήρε το πτυχίο πήγε στην Αθήνα και συνέχισε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, όπου πήρε το 1997 μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης με θέμα «Ευρωπαϊκή Ένωση και Αναπτυσσόμενες Χώρες». Δίδαξε οικονομικά κατά το ακαδημαϊκό έτος 1995-1996 στο Κέντρο Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης και εργάστηκε (1996-1997) επί ένα οκτάμηνο ως έκτακτη υπάλληλος στο Υπουργείο Γεωργίας. Το 2000 πήρε πτυχίο από τη ΣΕΛΕΤΕ (Σχολή Εκπαιδευτικών Λειτουργιών Επαγγελματικής Τεχνικής Εκπαίδευσης).

Διορίστηκε το 2001 ως οικονομολόγος στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου εργάζεται μέχρι σήμερα. Παράλληλα συνεχίζει τη ζωγραφική που της αρέσει και είναι έντονα πολιτικοποιημένο άτομο.

*Στην Αθήνα το 2003. Στο γάμο της Αγγελικής της κόρης μου με τον Κωνσταντίνο Μπάσιο.
Από αριστερά: ο Χρήστος Μπάσιος (πατέρας του Κωνσταντίνου), η Αγγελική, ο Κωνσταντίνος,
η Σοφία (μητέρα του Κωνσταντίνου) και η Κατερίνα.*

Παντρεύτηκε (το 2003) τον Κωνσταντίνο Μπάσιο, επιστημονικό συνεργάτη στο Εργαστήριο Πολιτικής Επικοινωνίας. Είναι Πτυχιούχος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, έχοντας πάρει τον υψηλότερο βαθμό (όρκισε το Τμήμα του). Έχει κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στη Φιλοσοφία (δίπλωμα Master από το York University του Καναδά), στην Ιστορία Τέχνης και Αρχιτεκτονικής (δίπλωμα Master από το University of Toronto) και είναι επίσης πτυχιούχος της ΣΕΛΕΤΕ. Ο Κωνσταντίνος διακρίνεται για την ευρυμάθεια και το υψηλό επίπεδο επιστημονικής κατάρτισης στο γνωστικό του αντικείμενο.

Τα πρώτα ξαδέρφια μου και οι άλλοι στενοί συγγενείς μου

Το ενδιαφέρον για τους στενούς συγγενείς μας είναι έντονο στη χώρα μας. Αναφέρω εδώ συγκεκριμένες πράξεις στενών συγγενών μου που επηρέασαν θετικά τη ζωή μου.

Όπως έχω ήδη αναφέρει, μεγάλη συμπαράσταση είχα αμέσως μετά την άφιξή μου στην Αθήνα από την οικογένεια της αδελφής του πατέρα μου, της Αριστέας, και του άνδρα της Φώτη Τουρναβίτη. Αυτοί περιέθαλψαν τα αδέρφια μου και εμένα, μας παρότρυναν να σπουδάσουμε και μας καθοδηγούσαν στους δύσκολους εκείνους καιρούς. Συνέχισα την επικοινωνία με τα ξαδέλφια μου, το Φώντα και την Κούλα. Ιδιαίτερα φιλικές ήταν οι σχέσεις μας με τη Νίκη (καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου), τη γυναίκα του Φώντα, και εξακολουθούν ακόμα να είναι λόγω των κοινών ενδιαφερόντων και του καλού χαρακτήρα της.

Πολύ καλές σχέσεις είχα και με τα άλλα ξαδέλφια μου από την οικογένεια του πατέρα μου. Ιδιαίτερα θερμές σχέσεις είχαμε και εξακολουθούμε να έχουμε με την οικογένεια του ξαδέλφου μου Γιάννη Παπαζάχου. Με το Γιάννη ήμασταν πάντα σαν αδέρφια και δεν μπορώ ακόμα να πιστέψω ότι χάθηκε οριστικά (πέθανε το 1999). Μου συμπαραστάθηκε σε κρίσιμες φάσεις της ζωής μου, τόσο κατά την περίοδο των σπουδών μου, όταν μου έδινε σοφές συμβουλές, όσο και κατά την άσκηση των διοικητικών υποχρεώσεών μου, όταν ως διακεκριμένος δικηγόρος ήταν ο μόνιμος νομικός μου σύμβουλος. Ήταν οι νομικές του γνώσεις, καθώς και η αγάπη για μένα, τόσο του Γιάννη όσο και της γυναίκας του Άννας, που συνέβαλαν αποφασιστικά στο να δικαιωθούμε (το 1969 και 1971) από το Συμβούλιο Επικρατείας κατά την προσφυγή μας εναντίον της απόλυσής μας από το χουντικό πειθαρχικό συμβούλιο του Αστεροσκοπείου Αθηνών.

Στη Θεσσαλονίκη το 1990. Στο πανεπιστήμιο, όταν ο Κώστας ορκίστηκε για το πτυχίο του Φυσικού. Από αριστερά: η πεθερά μου η Παναγιώτα, ο πεθερός μου ο Κώστας Αντωνιάδης, ο Κώστας και οι γονείς του.

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1950 είχα επισκεφθεί πολύ λίγα μέρη της Ελλάδας και δεν είχα πάει στο εξωτερικό. Το 1959 αρραβωνιάστηκε ο αδελφός μου ο Νίκος την Άννα, της οποίας ο πατέρας Χρήστος Παπαλάμπρος (μηχανικός στον ΟΤΕ), ένας γενναιόδωρος και εξαιρετικά ενδιαφέρων άνθρωπος, είχε τότε αυτοκίνητο. Μας γύρισε σ' όλη σχεδόν την Ελλάδα, από την Καλαμάτα μέχρι την Αλεξανδρούπολη. Αργότερα (το 1965), όταν είχα παντρευτεί, μας πήγε με το αυτοκίνητό του (εμένα, την Κατερίνα, την Άννα και το Νίκο) ένα αξέχαστο ταξίδι μέχρι την Κοπεγχάγη, όπου εγώ συμμετείχα σε ένα επιστημονικό συνέδριο.

Στα Λουτρά Σμοκόβου το 1999. Στο γάμο της ανιψιάς μου Βάνας του Λάμπρου. Από αριστερά: Η Βιργινία (κόρη του ξαδέλφου μου Γιώργου Παππά), ο Γιώργος Παππάς, η Αγγελική (γυναίκα του Γιώργου), ο Γιάννης Πολυμερόπουλος, η Νίκη Καλτσόγια (γυναίκα του ξαδέλφου μου Φώντα Τουρναβίτη), η ξαδέλφη μου Διονυσία (γυναίκα του Γιάννη Πολυμερόπουλου), η Ολυμπία (γυναίκα του αδερφού μου Χαράλαμпу), η ξαδέλφη μου Κούλα Τουρναβίτη και ο ξάδελφός μου Φώντας Τουρναβίτης.

Μετά το γάμο μου εκείνοι που μας βοήθησαν αποτελεσματικότερα ήταν ο πεθερός μου Κώστας Αντωνιάδης και η πεθερά μου Παναγιώτα. Ενδιαφέρθηκαν για μας όταν είχαμε ανάγκη και μας βοήθησαν οικονομικά. Ιδιαίτερα η πεθερά μου ανέλαβε ένα μεγάλο μέρος της μέριμνας για τα παιδιά όταν αυτά ήταν μικρά, αφού τότε εργαζόταν και η Κατερίνα. Τα παιδιά μας είχαν συνδεθεί στενά μαζί τους και στενοχωρήθηκαν πολύ όταν τους χάσαμε.

Πολύ καλές σχέσεις αναπτύξαμε τόσο με τον αδελφό του πεθερού μου Δημοσθένη Αντωνιάδη και την οικογένειά του, όσο και με τον αδελφό της πεθεράς μου Απόστολο Πολυδώρου και την οικογένειά του. Η πεθερά μου, όταν τα παιδιά μας ήταν μικρά, τα πήγαινε στο Βόλο τα καλοκαίρια στο σπίτι του αδελφού της, όπου η νύφη της η Κασσιανή, μια ευγενική γυναίκα και άριστη νοικοκυρά, τα φρόντιζε σαν δικά της παιδιά. Με το Βασίλη Πολυδώρου, γιο του Απόστολου και της Κασσιανής, συνδεθήκαμε ιδιαίτερα γιατί έμεινε στο σπίτι μας στην Αθήνα όταν έδωσε εξετάσεις και μπήκε στο πανεπιστήμιο. Σπούδασε φαρμακοποιός και άνοιξε φαρμακείο στο Βόλο όπου μένει με τη γυναίκα του Μαρία και το γιο του Απόστολο. Πηγαίνουμε συχνά στο Βόλο και είναι πάντα περποιοητικοί.

Στη Λέσβο το 1985. Με τον ξάδελφό μου Γιάννη Παπαζάχο, τη γυναίκα του Άννα και τα παιδιά μας. Από αριστερά, πρώτη σειρά: η Άννα και ο γιος μου Κώστας. Δεύτερη σειρά: η Ηλέκτρα (κόρη του Γιάννη), η κόρη μου Αγγελική, ο Γιάννης και ο Ιάσων (γιος του Γιάννη).

Καλές σχέσεις είχα και εξακολουθώ να έχω και με τα ξαδέλφια μου από την οικογένεια της μητέρας μου. Στενότερες σχέσεις έχω με την ξαδέλφη μου Διονυσία και τον άνδρα της Γιάννη Πολυμερόπουλο, καθώς και με την Ερμιόνη και τον άνδρα της Παναγιώτη Καραμπίνη. Ζουν και οι δύο αυτές οικογένειες μόνιμα στην Αμερική, αλλά έρχονται τα καλοκαίρια και κάνουμε παρέα. Το 1995 πήγα με την Κατερίνα και τα παιδιά μας στη Βόρεια Καρολίνα, όπου έμενε η ξαδέλφη μου Ερμιόνη με τον άνδρα της και τα δύο παιδιά τους. Μας φιλοξένησαν στο ωραίο τους σπίτι και μας περιποιήθηκαν πολύ.

Όταν ήμουν για σπουδές στην Αμερική (1961-1964), βρισκόταν εκεί η ξαδέλφη μου η Βαγγελίτσα με τον άνδρα της Λεωνίδα και μου συμπαραστάθηκαν στο να αντιμετωπίσω αποτελεσματικότερα διάφορα προβλήματα. Επίσης επισκεφθήκαμε με την Κατερίνα τις ΗΠΑ το 1979 και μας φιλοξένησαν οι ξαδέλφες μου Αφροδίτη, Διονυσία και Βαγγελίτσα με τους άνδρες τους που έμεναν τότε εκεί.

Στα βουνά της Πίνδου το 2005. Με το Δημοσθένη Αντωνιάδη, αδελφό του πεθερού μου, και την Κασσιανή, γυναίκα του Απόστολου Πολυδώρου, αδελφού της πεθεράς μου.

Στη Θεσσαλονίκη το 1990. Με το Βασίλη Πολυδώρου και τη γυναίκα του Μαρία.

Στην Αμερική το 1995. Στο Cary της Βόρειας Καρολίνας στο σπίτι της ξαδέλφης μου Ερμιόνης και του άνδρα της Παναγιώτη Καραμπίνη. Από αριστερά, πρώτη σειρά: Βασίλης Παπαζάχος, τα παιδιά τους Νίκη και Δημήτρης, η κόρη μου Αγγελική. Δεύτερη σειρά: η Ερμιόνη, ο Παναγιώτης και ο γιος μου Κώστας.

Εξωεπιστημονικά ενδιαφέροντα

Τα εξωσχολικά μου ενδιαφέροντα όταν ήμουν μαθητής και τα εξωεπιστημονικά όταν μεγάλωσα ήταν πολλά, αλλά ο χρόνος που περίσσευε γι' αυτά ήταν πάντα λίγος.

Το χρόνο αυτόν τον αφιέρωνα και τον αφιερώνω κυρίως στα να διαβάζω φιλοσοφία και ιστορία και λιγότερο άλλα βιβλία (λογοτεχνία κ.λπ.). Οι φιλοσοφικές μου σκέψεις είναι έντονα επηρεασμένες από τη φιλοσοφία του Αριστοτέλη, του Φ. Έγκελς, του Β. Ράσσελ και του φιλοσόφου της επιστήμης Τόμας Κουν. Μέρος του χρόνου αυτού τον αφιέρωνα, όταν ήμουν στην Αθήνα, στο να πηγαίνω στο θέατρο (παρακολούθησα σημαντικές παραστάσεις στο Θέατρο Τέχνης του Κάρολου Κουν και σε άλλα θέατρα) και στον κινηματογράφο. Επισκέφθηκα επίσης σημαντικά μουσεία και εκθέσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και έχω πάει λίγες φορές σε γήπεδα.

Ενδιαφέρθηκα για την ιστορική εξέλιξη της κουλτούρας στη χώρα μας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Θαύμασα τα επιτεύγματα των αρχαίων Ελλήνων, ιδιαίτερα στη φιλοσοφία (Ηράκλειτος, Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης), στα μαθηματικά (Θαλής, Πυθαγόρας, Εύδοξος, Θεαιτήτος, Αρχιμήδης) και στην τέχνη της γλυπτικής (Φειδίας, Πραξιτέλης). Θεωρώ τις πολιτικές αρχές του Αριστοτέλη, τα μαθηματικά και τεχνικά επιτεύγματα του Αρχιμήδη, καθώς και τον Ερμή του Πραξιτέλη, ως τεράστιες δημιουργίες του ανθρώπινου μυαλού. Εντυπωσιάστηκα από την ανάπτυξη της ελληνικής λογοτεχνίας κατά τους δύο τελευταίους αιώνες (Σολωμός, Παπαδιαμάντης, Παλαμάς, Καβάφης, Βάρναλης, Ελύτης, Ρίτσος κ.ά.). Το 1989 πήγα με τον καθηγητή Γ. Δρακόπουλο στο σπουδαίο πανεπιστήμιο του Berkeley και ψάχναμε να βρούμε το κτίριο της Γεωφυσικής, διαβάζοντας το όνομα της Σχολής στην πόρτα εισόδου των διαφόρων κτιρίων (Βιολογίας, Φυσικής, Οικονομικών κ.λπ.), όπου ήταν επίσης γραμμένα τα ονόματα των διδασκόντων καθηγητών. Διαπιστώσαμε, με μεγάλη μας ευχαρίστηση, ότι μετά από τα αγγλικά ονόματα δέσποζαν σε πλήθος τα ελληνικά ονόματα. Να γιατί θεωρώ τον εαυτό μου ευτυχή που γεννήθηκα Έλληνας.

Έβγαينا και βγαίνω με οικογενειακούς φίλους και συγγενείς σε κέντρα ή συναντιόμαστε στα σπίτια μας και απολαμβάνω τις συζητήσεις μαζί τους. Μου αρέσει η μουσική των μεγάλων σύγχρονων συνθετών μας και τα δημοτικά τραγούδια και ακούω τέτοια μουσική κυρίως στο σπίτι μου.

Στην τηλεόραση παρακολουθώ τις ειδήσεις, ντοκυμαντέρ και ταινίες όταν είναι ενδιαφέρουσες. Διάβαζα πάντα καθημερινά εφημερίδες, αλλά τώρα διαβάζω κυρίως τις Κυριακές.

Τα οικογενειακά μου βάρη είναι λίγα, όπως πάντα, αφού η δραστηριότητα της Κατερίνας μου αφήνει μικρά περιθώρια τέτοιων κινήσεων. Οι μόνες τέτοιες εργασίες που κάνω συστηματικά είναι οι βόλτες που πηγαίνω το σκύλο μου, το Ρένο, τρεις φορές τη μέρα και η κηπευτική εργασία όταν είμαι στο Σμόκοβο.